

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка

М.А. Апімах, М.Ул. Грудзінскі,
А.М. Дземяшкевіч, Т.В. Паздзеева

Практычная
сацыяльная педагагіка

Мінск 2000

Рэцэнзенты: Грымаць А.А., канд. пед. навук, прафесар БДПУ імя М. Танка; Быкаў П.Л., дырэктар Турэні-Баярскай СШ, канд. пед. навук.

Рэкамендавана да друку рэдакцыйна-выдавецкім саветам БДПУ імя М. Танка.

Апімах М.А., Грудзінскі М.Ул., Дземіяшкewіч А.М., Паздзеева Т.В. **Практычная сацыяльная педагогіка. Метадычны дапаможнік.** – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2000. 64с.

У метадычным дапаможніку ахарактарызаваны асаблівасці працэсу сацыялізацыі школьнікаў. На аснове аналізу сусветнага і рэспубліканскага вопыту аўтары прапануюць сістэму ўваходжання дзяцей у свет нацыянальнай і агульначалавечай культуры. Дасяца шэраг узораў планаў і праграм у дапамогу тым, хто займаецца пытаннямі сацыяльнай педагогікі.

Метадычны дапаможнік

Апімах М.А., Грудзінскі М.Ул., Дземіяшкewіч А.М., Паздзеева Т.В.
Практычная сацыяльная педагогіка

Арыгінал-макет Болбат В.М.

Падысана ў друк 01.07.2000. Фармат 60x84 1/16. Афсетны друк.
Ум. друк. арк. 3,67. Ул.-выд. арк. 3,2. Заказ №1076. Тыраж 100 экз.
Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка
Ліцэнзія ЛВ № 196 ад 04.02.98

© Апімах М.А., Грудзінскі М.Ул., Дземіяшкewіч А.М., Паздзеева Т.В., 2000
© БДПУ, 2000

Уводзіны

Практычная сацыяльная педагогіка ўяўляе сабой рэальна існуючы аб'ектыўны фактар працэсу фарміравання асобы праз яе ўзаемасувязі, узаемаадносіны з грамадствам, з аддаленым і блізкім асяроддзем (макрасоцыумам і мікрасоцыумам). Наш аб'ект мы разглядаем у цэласнасці яго функцый у сістэме сацыялізацыі асобы. Такі падыход стварае неабходны падмурак абгрунтавання задач і функцый сацыяльнага педагога як аднаго з канкрэтных суб'ектаў разглядаемай сістэмы, што дазваляе вызначыць змест і тэхналогіі яго дзейнасці. Мы прааналізавалі праблемы метадалагічнай і метадычнай узаемасувязі навуковага і практычнага аспектаў працэсу сацыялізацыі.

У сістэме сацыяльнай педагогікі складаецца дынамічнае развіццё розных элементаў, іх знешніх і ўнутраных сувязяў.

Вядома, што сацыяльная сістэма наогул – з'ява мадэльная, якая склалася і падцвердзіла сябе ў папярэднім навуковым вопыце. Паколькі мадэль з аднаго боку, увасабленне ідэі, а з другога – яна сродак рэалізацыі мэты, якая выступае для даследчыкаў матывам да дзеяння.

Усякая сістэма ўяўляе сабой цэласнасць. Хоць яна і складаецца з элементаў, але прынцыпова адрозніваецца ад іх сумы: страта або адсутнасць таго ці іншага з іх не толькі разбурае цэласнасць, але і дэфармуе іншыя; пры сумарным жа падыходзе выпадзенне аднаго складаемага, змяняючы «суму», не ўплывае на другія.

Напрыклад, сацыяльная педагогіка, захоўваючы актыўную сувязь з іншымі фактарамі фарміравання асобы, па сваіх мэтах, змесце, структуры ў многім адрозніваецца ад іх і складае асаблівае ўтварэнне. Так, яе сапраўдныя мэты і змест, першае, выходзяць за межы ўплыву толькі на дзіцячы ўзрост, ахопліваючы людзей усіх узростаў. Па-другое, яна ўключае і сацыяльную сітуацыю развіцця, канкрэтныя ўмовы фарміравання асобы, звернутыя да канкрэтнага суб'екта. Апошняе прымушае ўлічваць магчымасці ўзнікнення не толькі станоўчых, але і адмоўных грамадскіх працэсаў, якія ўплываюць на сацыялізацыю, а таксама рэальнасць іх аб'ектыўнага існавання.

Ёсць і другія істотныя параметры, якія нараджаюць ва ўзаемадзеянні адметнасць сацыяльнай педагогікі. Іх можна раздзяліць па месцы дзеяння (не школа, або сям'я, або двор, а ў цэлым соцыум або мікрасоцыум); па пераважным характары ўплыву (не толькі традыцыйныя педагагічныя сродкі, але ўвесь лад жыцця, грамадская псіхалогія, сацыяльныя пачуцці); па крыніцах уплыву (не толькі настаўнік, выхавацель, дырэктар, артыст або іншыя канкрэтныя суб'екты, а і масавыя ўплывы – народная педагогіка, традыцыі і звычай і г. д.); па аб'ектах (не толькі школьнік, яго бацькі, тыя або іншыя групы і калектывы, але і масы людзей, іх свядомасць або дзеянні, часта рознаўзроставыя аб'яднанні); па пераважным ахопе дзейнасці (камерны, з адным чалавекам або невялікай групай людзей), з больш шырокімі супольнасцамі (клуб, секцыя, атрад); па адносінах да ўплываў сацыяльнай педагогікі (больш добраахвотнасці, свабоды, самадзейнасці); па ўмовах (па-за

знешнімі абмежаваннямі, як у школе, але ў межах гэтых абмежаванняў – інструкцыі, загады, выдаваемыя разнастайнамі ведамствамі).

Сказаным актуалізуецца менавіта сістэмнае бачанне ўзаемаўплыву і цэласнасці фактараў сацыялізацыі, выхавання ўсіх і кожнага. З гэтага пункту гледжання цяжка перацаніць важнейшую ролю сацыяльнай педагогікі, практычна мэтанакіраванай на рознабаковае развіццё патэнцыяльных магчымасцей асобы ў працэсе яе жыццядзейнасці. Гэтым мы кіраваліся, арганізуючы працэс сацыялізацыі дзяцей і моладзі ў Бярэзінскім раёне Мінскай вобласці, у г. Мінску. Кніга, якая прапануецца чытачам, накіравана на вырашэнне пастаўленых праблем у практычным плане. Яна грунтуецца на доследзе сацыялізацыі лепшых школ нашай краіны.

Тэндэнцыі развіцця практычнай сацыяльнай педагогікі

У нашы дні сацыяльная педагогіка можа быць вывучана толькі на аснове інтэграванага, міждысцыплінарнага падыходу. Яе аб'ектыўная прырода ўключае ў сябе сацыяльны, псіхалагічны змест, адносін і педагогічныя аспекты гэтых адносін, практычную дзейнасць.

Зразумела, на **метаўзроўні** ўсё гэта ўзыходзіць да філасофіі (ад вывучэння гнасеалогіі дадзенай з'явы да пазнання заканамернасцяў сувязі («грамадства – асобы» або «асяроддзе – асоба»), на эмпірычным узроўні рэалізуецца канкрэтнымі суб'ектамі і метадыкай сацыяльнай педагогікі. Але ў цэнтры застаецца асоба, яе індывідуальныя праявы.

Такім чынам, сацыяльная педагогіка адказвае сістэмным патрабаванням, бо сама рэальнасць, абазначаная даным паняццем, можа быць ахарактарызавана наяўнасцю мэтанакіраванасці, сувязі, узаемадзеяння, структурай функцыянальнай вызначанасці, цэласнасці і г.д.

Аналіз данай сістэмы дазваляе канстатаваць, што яе мэтай з'яўляецца развіццё асобы. У той жа час гэты аналіз арыентуе на пастаяннае назапашванне матэрыяла для новых і новых абагульненняў, больш глыбокага пазнання праблем сацыялізацыі.

Пераходам ад метадалагічнага блока праблем сацыяльнай педагогікі да блока тэарэтычнага выступае апісанне яе структуры і вядучай функцыі ў сістэме фарміравання асобы. Структуру гэту прадстаўляюць абагульненыя сацыяльныя суб'екты данага працэса: яго асяроддзе (соцыум і мікрасоцыум), сям'я, школа і інш., а таксама іх цэласны ўплыў на асобу. Вельмі складаная функцыя сацыяльнай педагогікі ў тым, каб інтэграваць у адзіны комплекс аб'ектыўнае для чалавека (раней узніклае ці толькі ўзнікаючае, у многім стыхійнае і нярэдка супярэчлівае і нават нявызначанае) і суб'ектыўнае (сацыяльна створанае людзьмі, мэтанакіраванае на вызначаную ідэю, для гэтага санкцыяніраванае, але таксама не свабоднае ад супярэчнасцей, недахопа проста няправільных рашэнняў і памылак у іх ажыццяўленні).

Функцыя сацыялізацыі вельмі складаная. Яна ўключае практычна любую спробу ўздзеяння на стыхійнае або суб'ектыўнае, перамагаючы сацыяльныя ці іншыя пе-

ракосы, кампенсуючы ўпушчанае ці дапушчаныя памылкі. Пospех сацыяльнай педагогікі, як сістэмы, яе інтэгруючага ўздзеяння перш за ўсё абумоўлены тым, наколькі прымаецца пад увагу складанасць паводзін кожнай асобы ў тым ці іншым мікрасоцыуме, галоўнае – наколькі актыўна выкарыстоўваюцца яе інтэлектуальныя і фізічныя, духоўна-маральныя і эмацыянальныя магчымасці для гарманічнага развіцця. Тут рашаючую ролю адыгрывае мэтанакіравана стымуючае развіццё асобы, уся разнастайнасць яе індывідуальных праяў. Яно грунтуецца на зменах у самім грамадстве, без якіх немагчыма эфектыўная сацыялізацыя.

Сацыяльнае жыццё дынамічнае. Далейшае развіццё сацыяльнай педагогікі можна прадвызначыць як пераадоленне супярэчнасцей на наступных узроўнях:

- мэтавым, які адлюстроўвае асаблівасці канкрэтных сацыяльных фактараў (школы, сродкаў масавай інфармацыі, сям'і, грамадскіх арганізацый). Іх задачы, пакуль нярэдка асабліва ведамасныя, не губляючы спецыфікі, інтэгрыруюцца ў адзіную для ўсіх, вызначальную мэту – гарманічнае развіццё асобы на працягу ўсяго жыцця;

- змястоўным, які мае на мэце дасягненне несупярэчлівасці, гармоніі;
- маральна-псіхалагічным, які прадугледжвае стварэнне грамадскай атмасферы ўзаемнай добрабычлівай патрабавальнасці, гуманізацыю як сродка, выніку і фона актыўнага ўзаемадзеяння асобы і соцыума.

Важнейшай праблемай сацыяльнай педагогікі выступаюць пэўныя сферы, дасупныя яе ўплыву. Тут магчымы розныя падыходы, і кожны па-свойму важны. Сфера – гэта колькасны ахоп, аб'ём соцыума; ім можа быць народ, насельніцтва рэгіёна, а можа – людзі, якія жывуць у дадзеным мікрараёне; прычым ад гэтага залежаць змест і тэхналогія сацыяльнай педагогікі. Сфера – гэта якасны параметр па пакаленнях, узроставых групах – пасьбітах розных патэнцыялаў, а таму разнастайных аб'ектах і суб'ектах сацыяльнай педагогікі. Сфера – гэта адміністрацыйна-грамадскія адзінкі, рэальна ўключаныя ў фарміраванне асобы: ад ведамстваў і прадпрыемстваў да школ і пазашкольных устаноў; заўсёды неабходна іх цеснае ўзаемадзеянне са школай (а яна – частка асяроддзя) у многім вызначае лёс і поспех і яе, і самой сацыяльнай педагогікі. Відавочна, магчымы і іншыя падыходы.

Уяўляецца больш прадуктыўнай іншая канцэпцыя сферы сацыяльнай педагогікі – асобасная. Калі ў цэнтры ўсяго стаіць асоба, то і сацыяльная педагогіка можа выканаць сваё прызначэнне, толькі ствараючы ўмовы для праяўлення ў асяроддзі ўсіх асноўных параметраў існавання асобы – яе дзейнасці, адносін і зносін. Інакш пагражае быць скажонай стратэгічная сутнасць справы, а яна зводзіцца да знешняй простаі ідэі; рэалізацыі магчымасцей асяроддзя ў сацыялізацыі асобы тым большай, чым больш актыўная жыццядзейнасць асобы і чым актыўней яна ўплывае на ўдасканаленне дадзенага асяроддзя.

Уключыцца ў такое ўдасканаленне можна па-рознаму, з неаднолькавай ступенню ўдзелу і вынікамі, але такое ўключэнне абавязкова неабходнае. У адваротным выпадку мы сутыкаемся з чыстым практыцызмам і карыслівасцю, у чым мы пераканаліся ў апошнія гады з пераходам да рыначнай эканомікі.

Дзейнасць, адносіны і зносіны – гэта феномены, якія актуалізуюць і спажаюць матывацыйную, і канатыўную, і кагнітыўна-інтэлектуальную, і эмацыянальна-валявую сферы асобы, якія развіваюцца ў адзінстве і цэласнасці.

Сацыяльная педагогіка – з’ява глабальная, яна характарызуе тое агульнае, што іменна характэрна канкрэтнай краіне. На ўзроўні таго ці іншага рэгіёна яна ўяўляе асаблівае, бо афарбавана нацыянальнымі, вытворчымі і дэмаграфічнымі асаблівасцямі. Тут і пачынаецца самае патрэбнае і самае цяжкае: функцыянаванне адзінкавага, з уплывам агульнага і асаблівага, якія характэрны данаму мікрасоцыуму. Яшчэ больш складана і канкрэтна ў ім перапляценне звычайў, прывычак, кантактаў, настрояў, узаемаадносін. Моцны яшчэ эфект супольнасці. Менавіта тут робяцца рэальныя спробы, прадпрымаюцца дзеянні па кіраванню, па змяненню жыццядзейнасці канкрэтных людзей. Тут, на прамым перасячэнні тэорыі і практыкі, узнікаюць складаныя метадычныя праблемы.

У складанейшых перапляценнях грамадскага існавання лёгка ўбачыць самы просты шлях сацыяльнай педагогікі да сацыялізацыі дзяцей і моладзі праз стварэнне мноства арганізацыйных структур, якія выконваюць канкрэтныя выхаваўчыя функцыі: тут і работа школы ў мікрараёне, і дзейнасць педагогаў-арганізатараў, і падлеткавых клубаў, і г. д. Але гэта – падыход суматыўны, а не цэласны! Праўда, праз гэта трэба было прайсці, але цяпер гэты шлях далёка адстаў ад магчымасцей сацыяльнай педагогікі. Арганізацыйны аспект, безумоўна, патрэбен і заўсёды застаецца. Але важна, а цяпер і магчыма выходзіць на сістэму.

Пераадоленне ведамаснасці і месніцтва гаспадароў матэрыяльнай базы, кіраўнікоў кадраў і фінансаў магчыма ў рамках аб’яднання намаганняў вакол той ці іншай ідэі, у нашым выпадку – ідэі каардынацыі сіл грамадства ў імя рознабаковага развіцця дзіцяці ў соцыуме і мікрасоцыуме. Аб такой прынцыповай магчымасці пераканаўча сведчыць вопыт першых беларускіх педагогічных комплексаў і іх паслядоўнікаў.

Назапашаны вопыт з яго дасягненнямі і пралікамі дапамог выявіць шэраг важнейшых праблем ажыццяўлення задач сацыяльнай педагогікі перш за ўсё на ўзроўні мікрасоцыума, канкрэтных людзей і сітуацый. Каардынацыя як ідэя зразумелая ўсім і практычна ўсімі прымаецца. Але ў непасрэднай рабоце, напоўненая канкрэтным чалавечым матэрыялам, у рэальных, звычайна няпростых, абставінах паўсядзённай жыццядзейнасці многа складанага.

У нас шмат напісана аб узаемадзеянні сям’і і школы, але істотна менш аб адпаведнай метадыцы работы з сям’ёй. Тут патрэбна значнае назапашванне вопыту, каб атрымаць розныя варыянты метадычных рэкамендацый.

Тое самае можна і трэба сказаць аб рознаўзроставах аб’яднаннях, сэнс якіх выходзіць далёка за межы традыцыйных уяўленняў аб іх. Сацыяльнаму педагогу даводзіцца часта мець справу з сітуацыяй, калі «рознаўзроставае» абазначае прысутнасць дарослых і дзяцей. Відавочна, што дзейнасць, адносіны і ўзаемаадносіны ў такім аб’яднанні вельмі рознабаковыя, як і метадыка яго стварэння і работы з ім.

Перш за ўсё няпоўнасць базы, яе размытасць, шматварыянтнасць месца дзейнасці правакуе нестабільнасць, залежнасць ад выпадку. Гэта скоўвае ініцыятыву, зніжае аўтарытэт і прэстыж, перашкаджае планамернасці, пазбаўляе ўмоў для работы з людзьмі, арганізацыі іх вольнага часу і г. д.

Непасрэдным носбітам функцый сацыяльнай педагогікі, яе канкрэтным суб’ектам становіцца новы спецыяліст – сацыяльны педагог, які толькі з’явіўся ў нашай краіне і які ўзаконены ў цяперашні час на ўсіх узроўнях.

Гэты педагог якасна іншы, чым школьны настаўнік ці іншы работнік народнай адукацыі. Перш за ўсё яму даводзіцца працаваць непасрэдна ў асяроддзі, якое акружае асобу.

Паспяхова выкарыстоўваць псіхалагічныя сродкі сацыяльнай рэабілітацыі можна толькі ва ўмовах абсалютнага ўзаемнага даверу сацыяльнага педагога і тых, каму ён дапамагае або стараецца дапамагчы. Да таго ж часта даводзіцца мець справу з людзьмі і старэйшымі, і вопытнейшымі, якія нярэдка супраціўляюцца педагогу, а то і не вераць яму і ў яго.

Значныя цяжкасці выклікае ажыццяўленне індывідуальнага падыходу, асабліва да дарослых, аб лёсах якіх, асаблівасцях ўзроставай псіхалогіі, звычках і ладзе жыцця першапачатковая інфармацыя бедная і недастатковая. На шчырую гутарку яны ідуць вельмі цяжка, а карыстацца звесткамі ад суседзяў заўсёды рызыкаўна.

Неабходна разгалінаваная служба псіхалагічнай абароны, здольная не толькі на дыягностыку, але і на падтрымку, дапамогу, якую людзі чакаюць у самых рознастайных жыццёвых сітуацыях.

Традыцыйна складаным з’яўляецца ўзаемадзеянне сацыяльнага педагога са школай, з настаўнікамі. Вопыт, на жаль, сведчыць, што часта іх раз’ядноўвае канфрантацыя: барацьба за ўладу над дзіцем, амбіцыі прыярытэтаў і іншае. Старыя аднастайныя рэжымна-арганізацыйныя парадкі, якія захоўваюцца часта ў школе, абавязковыя для ўсіх (і дзяцей, і іх бацькоў, ды і настаўнікаў) уступаюць у супярэчнасць са свабодным выбарам зместу і форм жыццядзейнасці дзіцяці ў знешнім і для яго, і для школы асяроддзі, дзе пераважае дабраахвотнасць і самастойнасць, іншы стыль адносін і зносін з дарослымі, між дарослымі і г. д.

Вядома, сутнасць справы не ў знешніх адрозненнях. Яна істотна глыбей: сацыяльна псіхалагічныя і педагогічныя механізмы, а, такім чынам, метадыка і тэхналогія ўплыву на асобу ў абодвух выпадках, г.зн. у школе і па-за ёй розныя, паколькі адрозніваюцца не толькі абставіны, але і сам змест грамадскіх каштоўнасцей і канкрэтных рэгулятараў. Адзінай, цэласнай асобе ў працэсе яе фарміравання, назапашвання асабістага сацыяльнага вопыту, самавызначэння неабходна і тое, і другое. Прычым у адзінстве, узаемапрацікненні, супрацоўніцтве. Метадыка такога ўзаемадзеяння яшчэ належыць адпрацоўваць вучоным і практыкам. Нам ўяўляецца, што лёс сацыяльнага педагога ў многім залежыць ад школы, ад поспеху апошняй, ад дзейнасці сацыяльнага педагога.

Патрабаванні да сацыяльнага педагога, да яго чалавечых і прафесійных якасцей бязмежныя. Вядома, у любой прафесіі, на любым месцы патрэбны і тыя, і

другія якасці. Тут жа нярэдка прыярытэтней роля маральных. І ніякая сістэма падрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі, ніякія лекцыі і псіхатрэнінгі не ў стане навучыць душэўнай чуласці або пачуццю гумару, педагагічнай інтуіцыі або далікатнасці ўчынка. А без гэтых якасцей нельга ўвайсці ў чужую сям'ю, паспрабаваць дапамагчы ў складанай канфліктнай сітуацыі, развязаць вузел супярэчнасцей.

Сацыяльнаму педагогу патрэбны канкрэтныя веды аб асаблівасцях узроставага развіцця і заканамернасцях калектыва, аб прыродзе і характары народнай педагогікі і сацыяльна псіхалагічных механізмах групавога згуртавання, уменні праводзіць педагагічныя даследаванні і арганізоўваць псіхалагічную службу. Найбольшая цяжкасць заключаецца ў тым, што сацыяльны педагог закліканы сваёй працай, сваёй асобай аб'ядноўваць з'явы супярэчлівыя і па сутнасці, і па тэхналогіі, што патрабуе адэкватнага выбару шляхоў дасягнення сувязі праз узаемапраціненне. Яму патрэбна прывесці ў адзінства свядомае і стыхійнае, аб'ектыўныя законы і суб'ектыўныя густы, погляды, фармальнае і нефармальнае.

Адзінства працэсу сацыялізацыі, выхавання і развіцця асобы

Разуменне фарміравання асобы як цэласнага працэсу, ва ўсёй сукупнасці аб'ектыўных сацыяльных умоў, патрабуе ад педагогікі пераадолення тыповай для масавай практыкі педагагічнай замкнёнасці, недаацэнкі сацыяльных умоў у выхаванні чалавека, што вядзе да фетышызацыі педагагічнага валюнтарызму, калі школа здольна сваімі сіламі рашыць галоўныя праблемы выхавання праектуемай асобы.

Адукацыя – сістэма сацыяльнага парадку, не існуючая ізалявана, сама па сабе. Развітая сетка сувязей, узаемазалежнасць і ўзаемадзеянне з іншымі сацыяльнымі сістэмамі – асяроддзе яе існавання, развіцця, дасканаласці. У гэтых адносінах асяроддзе школы – гэта не толькі знешнія ў адносінах да яе педагагічныя ўтварэнні самой сістэмы адукацыі. Гэта сацыяльныя з'явы і новаўтварэнні рэчаіснасці, з якімі яна так ці інакш узаемадзеінічае, аказвае на іх свой уплыў, змяняючыся пры гэтым сама. Адначасова мяняюцца ўмовы ажыццяўлення школай яе выхаваўча-адукацыйных функцый: асяроддзе становіцца поўнапраўным удзельнікам выхаваўча-адукацыйнага працэсу.

Складаная цэласная структура чалавека як суб'екта і аб'екта поўнасцю раскрываецца толькі на фоне сацыяльнага развіцця асобы. Школа атрымлівае дзіця з асяроддзя як дынамічную асобу, фарміраванне якой ужо пачата сям'ёй, мікраасяроддзем, а жыццё школы – частка і працяг грамадскага жыцця стварае ўмовы для далейшага развіцця. Пospех педагагічнага працэсу можна вызначыць толькі даследуючы дэтэрмінуючыя яго ўмовы.

Гэта абавязвае педагагічную навуку разглядаць, вывучаць, даследаваць усю сукупнасць уздзеяння асяроддзя на асобу, увесь працэс сацыяльнага фарміравання чалавека, усю суму фактараў, якія яго вызначаюць, заканамернасцяў, якім ён падпарадкаваны. Толькі такая настаноўка пытання можа гарантаваць развіццё пе-

дагагічнай навуцы, ствараць умовы і магчымасці для правільнай арганізацыі выхаваўчай практыкі і прадбачанне вынікаў выхаваўчага працэсу.

Школа як дзяржаўна-выхаваўчая ўстанова павінна раней, чым усё сацыяльнае жыццё, прасякнуцца новым подыхам, яна павінна ўзвысіцца над побытам, ад яе павінна зыходзіць выхаваўчае ўздзеянне, якое прасякнута прадбачаннем будучыні. Школа павінна выправіць тыя адхіленні, якія ўзніклі ў дзіцяці пад уплывам жыцця. Такая задача стаіць перад школай.

Фарміраванне асобы вызначаецца не толькі генетычнай праграмай, але і сацыяльнай, якія арганічна ўзаемазвязаны. Сацыяльныя працэсы, развіццё грамадства, пераход яго з аднаго ў другі якасны стан змяняе і чалавека: яго светапогляд, інтэлект, духоўнасць і іншыя якасці.

Увесь ход развіцця чалавецтва, а разам з тым школы і педагагічнай думкі наглядна паказвае, што чалавек рыхтуецца не да жыцця ўвогуле, а да жыццядзейнасці ў пэўных сацыяльных умовах. Таму выхаванне не можа быць абмежаваным толькі школьным выхаваннем ці дзіцячым узростам. Соцыум, розныя сферы мікраасяроддзя асобы ў розныя ўзроставыя перыяды на працягу ўсяго жыцця аказваюць на чалавека адпаведны ўплыў, ахопліваючы ўсе фазы яго антагенезу. Сама школа, мэты выхавання, змест і формы яе работы сацыяльна абумоўлены. Школа, іншыя выхаваўчыя інстытуты выконваюць пэўны заказ сацыяльна фарміраваць чалавека, які адпавядае патрабаванням дадзенага грамадства з максімальным улікам тых сацыяльных умоў, у якіх ён будзе жыць і працаваць. Не толькі асвета, тым больш не толькі школьнае выхаванне прадвызначае фарміраванне асобы.

Пачынаючы з І.Ф.Гербарта, які ўпершыню спрабаваў падвесці пад педагогіку па-філасофску этычна і псіхалагічна аргументаваную тэорыю і раздзяліў педагогіку (як навуку аб выхаванні) на асобныя, але цесна звязаныя часткі, дыдактыку і тэорыю выхавання, – разуменне сутнасці педагогікі, яе метадаў, зместу няухільна змяняецца ў бок пашырэння і паглыблення, сцвярдэнне адзінства сацыялізацыі, выхавання і развіцця ў цэласным працэсе фарміравання асобы.

Паступова змяняецца і разуменне прадмета педагогікі.

Атрымаў навуковае абгрунтаванне пункт гледжання, па якім прадметам навукі аб выхаванні павінен стаць чалавек, не сам па сабе, а ва ўзаемаабумоўленасці з усім комплексам працэсаў і з'яў акаляючай яго рэчаіснасці.

Мае месца і больш шырокі падыход да прадмета педагогікі, які ўключае ў сферу выхаваўчага ўплыву ўсе ўзроставыя перыяды ў жыцці чалавека – ад калыскі да смерці. Мы падзяляем думкі тых аўтараў, якія прапануюць ў якасці аб'екта педагагічнай навуцы даследаванне ўсіх сфер грамадскага жыцця. Аб гэтым мы ўжо пісалі ў першай кнізе.

Актыўнасць самой асобы, яе сацыяльная сталасць таксама ўсё больш непасрэдна звязваецца з узаемадзеяннем індывіда з асяроддзем. У сувязі з гэтым становіцца зразумела марксісцкае палажэнне аб тым, што чалавек – гэта не істота, якая туляецца недзе па-за светам. Чалавек – гэта аб'ектыўны свет дзяржавы, грамадства.

Сацыяльная педагогіка (як састаўная частка агульнай педагогікі) раскрывае значэнне і ўплыў на педагогічны працэс канкрэтных сацыяльна-культурных умоў асяроддзя і выконвае ролю пасрэдніка паміж асобнымі галінамі педагогічнай навукі узбагачаючы іх разуменнем сутнасці сацыяльнага ўплыву.

Жыццядзейнасць любога чалавека адбываецца ва ўмовах непаўторнага, толькі яму ўласцівага акружэння – яго мікраасяроддзя, спецыфіка якога, адзначаюць філосафы (Л.П.Бусва, М.І.Латыш, Ю.В.Сычоў і інш.) – у непасрэдным узаемадзеянні з асобай. Індывідуальная непаўторнасць кожнай асобы ў значнай ступені ёсць вынік уздзеяння на яе мікраасяроддзя. Сацыяльнае асяроддзе з’яўляецца, з аднаго боку, адным з важнейшых фактараў, які паскарае або стрымлівае працэс самарэалізацыі асобы, з другога – неабходнай умовай паспяховага развіцця гэтага працэсу. Гэта аб’ектыўная сацыяльная рэальнасць уяўляе сабой сукупнасць матэрыяльных, палітычных, ідэалагічных і сацыяльна-псіхалагічных фактараў і непасрэдна ўзаемадзейнічае з асобай у працэсе яе жыцця і дзейнасці. Тыпы мікраасяроддзя падзяляюць па розных прыкметах: па відах дзейнасці (вытворча-працоўнае, сямейна-бытавое, вучэбна-выхаваўчае, грамадска-палітычнае і г.д.); па тэрытарыяльнай прыкмеце (мікраасяроддзе горада, вёскі і г.д.); па нацыянальна-этнічнай, узроставай, палавой прыкметах.

Мікраасяроддзе асобы дзіцяці ў школьным узросце складаюць сям’я, школьны калектыў, клас, розныя супольнасці людзей, у рамках якіх дзеці аб’яднаны агульнымі мэтамі інтарэсамі, добра ведаюць і заўсёды маюць зносіны адзін з адным, дзе яны набываюць жыццёвы вопыт, узбагачаюць свой унутраны свет, сувымяраюць веды з назіраннямі, дзейнасцю, практыкай жыцця, зносін, адносін.

Працэс фарміравання, развіцця асобы мае заканамерны характар і ажыццяўляецца ў пастаянных зносінах школьнікаў з аднагодкамі, малодшымі, старэйшымі, з бацькамі, усімі дарослымі. Зносіны школьніка ў розных сферах яго мікраасяроддзя – гэта не толькі міжасабовыя адносіны, але і вызначаная сістэма ўсіх бакоў дзейнасці і зносін вучняў як у школе, так і па-за ёй; у адкрытым сацыяльным асяроддзі.

Прадмет сацыяльнай педагогікі ўключае вывучэнне ўплыву сацыяльных паводзін чалавека, каб можна было правільна арганізаваць і прадбачыць вынікі выхавання. Гэта выдзяленне сацыяльнага ўздзеяння на паводзіны чалавека ў сучасных умовах асабліва важна таму, што патрабуецца дэтальнае вывучэнне тых стыхійных сіл, якія перашкаджаюць гэтаму мэтаваму ўздзеянню, але яшчэ больш і для таго, каб характэрную для цяперашняга часу сітуацыю ўзрастання выхаваўчых магчымасцей усяго грамадства павярнуць у патрэбнае рэчышча, выкарыстоўваючы з пайбольшай аддачай, усяляк педагогагізіруючы і кіруючы сіламі, якія садзейнічаюць працэсу сацыялізацыі.

У аснове метадалагічных надыходаў да вывучэння праблем сацыяльнай педагогікі ляжыць агульнафіласофскі кірунак навуковага пазнання, які раскрывае шляхі даследаванняў функцыянавання ўсяго грамадства, яго груп і развіцця асобы ў канкрэтных гісторыка-культурных умовах жыцця грамадства, а таксама сацыялагічныя даследаванні ўздзеяння асобных груп на выхаванне асобы і значэнне выха-

вання для грамадства практычная сацыяльная педагогіка вырашае канкрэтныя праблемы выхавання ў залежнасці ад мясцовых умоў і часу. Таму яна абапіраецца і шырока выкарыстоўвае дасягненні сацыялогіі, сацыяльнай псіхалогіі, якія дазваляюць вызначыць структуру сацыяльных груп грамадства, іх дынаміку, адрозненні груп (гарадскіх і сельскіх жыхароў, людзей фізічнай і разумовай працы, сям’і, моладзі, вытворчых калектываў), развіццё і стан узаемаадносін народаў нашай краіны і т.п. Гэта дапамагае выявіць праблемы, каторыя патрабуюць вырашэння ў канкрэтных умовах быту, дзейнасці, вольнага часу ў выхаваўчым працэсе сацыяльна-культурнага асяроддзя канкрэтнага рэгіёна. Пры гэтым галоўная функцыя сацыяльнай педагогікі – перадаць дзеям і моладзі сацыяльны вопыт, даследаваць праблемы падрыхтоўкі моладзі да жыцця ў рэальных гістарычных умовах з улікам уплыву грамадскіх груп, у адзінстве знешніх і ўнутраных фактараў, суадносіны самога выхоўваемага з асяроддзем, прымаючы да ўвагі яго каштоўнасны арыентацыі, што фарміруюць сям’я, школа, асяроддзе, а таксама пазіцыі самой асобы як суб’екта самаўдасканалення і змены асяроддзя.

Даследуючы педагогічны працэс як састаўную частку ўсяго грамадскага, школьнага, сямейнага жыцця, сацыяльная педагогіка, з другога боку, не можа растварыцца сярод разнастайных грамадскіх з’яў. Задача яе – знайсці свой спецыфічны аб’ект даследаванняў, распрацаваць сваю метадалогію і методыку даследаванняў. Зыходзячы з асаблівасцей грамадскай жыццядзейнасці людзей, іх ладу жыцця, сацыяльная педагогіка разглядае педагогічны працэс як узаемадзеянне настаўніка, вучня, вучнёўскага калектыву ў працэсе творчай дзейнасці, які арганізуе сацыякультурныя фактары асяроддзя, што ствараюць умовы для праяўлення ініцыятывы, самастойнасці і творчасці кожнага ўдзельніка. Пры гэтым неправамернымі з’яўляюцца спробы абaperціся ў працэсе сацыялізацыі толькі на педагогічныя фактары, спробы ўкараніць у сучасную практыку педагогічныя распрацоўкі, рэкамендацыі без уліку канкрэтных умоў асяроддзя.

У гэтым сэнсе педагогіцы ёсць чаму павучыцца ў сацыялогіі, якая значна больш увагі, чым педагогіка, удзяляе ўзаемаадносінам і ўздзеянню аб’ектыўных і суб’ектыўных фактараў на фарміраванне асобы. Прызначэнне сацыяльнай педагогікі – пераадолець яшчэ існуючы адрыў ад філасофіі, сацыялогіі і іншых сумежных навук і наблізіць педагогічны даследаванні да канкрэтных сацыякультурных умоў жыцця грамадства. Абапіраючыся на філасофска-матэрыялістычнае палажэнне аб грамадскай сутнасці чалавека, сацыяльная педагогіка разглядае яго менавіта ў сістэме грамадскіх адносін, а не як абсалютна абасоблены аб’ект аналізу. Даследаванне праблем, якія фарміруюць асобу, уплываюць на сацыяльна-гістарычны працэс, у канкрэтных сацыякультурных умовах яе існавання, дзейнасці, ад якіх залежаць кірунак, змест і мэты выхаваўчага працэсу. Выхаванне павінна ажыццяўляцца на аснове аналізу асяроддзя, а таксама месца і дзейнасці чалавека ў пэўным канкрэтным мікраасяроддзі. Глыбокае і ўсебаковае вывучэнне педагогічнага працэсу ў кантэксце і ўзаемасувязі з асяроддзем – адзіны сродак пазбегнуць выпадковых вынікаў пры ацэнцы рознабаковых педагогічных канцэпцый як мінулых гадоў, так і сучасных.

Асабліва сучаснага этапа развіцця нашай краіны, паваротны характар развіцця грамадскага жыцця, умовы пераадолення грамадскага крызіса патрабуюць сёння глыбокага пераасэнсавання функцый грамадства, дзяржавы, усіх сацыяльных інстытутаў (у тым ліку і школы) у адносінах да асобы, да сям'і, да развіцця культуры, маралі.

Заканамірнасці дзейнасці школы як асноўнага інстытута выхаваўча-адукацыйнай сістэмы, эфектыўнасць яе дзейнасці на кожным канкрэтным гістарычным адрэзку, у кожны перыяд развіцця сістэмы не могуць быць дакладна ацэнены, прааналізаваны без адпаведнай ацэнкі і аналізу ўзаемасувязей самой сістэмы з асяроддзем. Вытокі поспехаў сучаснага выхаваўчага працэсу залежаць у сацыяльным паходзе да выкарыстання магчымасцей сацыяльнага асяроддзя, пастаяннага і сістэматычнага ўліку і адпаведнай карэкціроўкі тых сацыяльных фактараў, якія ўздзейнічаюць прама альбо апасродкавана на працэсы фарміравання асобы. Педагагічныя калектывы школ сёння не могуць ігнараваць, не ўлічваць іншыя выхаваўчыя сілы, фактары сацыяльнага асяроддзя. Сучасны школьнік карыстаецца рознымі каналамі і крыніцамі інфармацыі, падвяргаецца шматлікаму спектру ўздзеянняў. Гэта павышае патрабаванні да настаўніка, змяняючы яго ролю, адказнасць і функцыі. Яго аўтарытэт залежыць не толькі ад вопыту, ведаў, эрудыцыі, але і ад умення ў вучэбна-выхаваўчай рабоце выкарыстоўваць магчымасці ўсіх сацыяльных інстытутаў навакольнага асяроддзя.

Праведзеныя даследаванні, перадавы вопыт практычнай работы паказваюць, што слабае выкарыстанне педагагічнымі калектывамі гэтых магчымасцей, парушэнне аптымальных суадносін у змесце ўзаемадзеяння школы і асяроддзя прыводзяць да перагрузкі настаўніка многімі неўласцівымі яму абавязкамі. Трацячы на іх выкананне вялізныя (часцей усяго малавыніковыя) намаганні, настаўнікі шмат недапрацоўваюць у здзяйсненні сваіх педагагічных функцый, што выклікае незадавальненне ў педагагічных калектывах, пакідае нявыкарыстанымі рэзервы, якія закладзеныя ў іншых выхаваўчых інстытутах грамадства, зніжае эфектыўнасць цэласнага вучэбна-выхаваўчага працэса.

Адною з самых эфектыўных сацыяльных сіл, якая ўплывае на фарміраванне асобы, з'яўляецца сям'я. Велізарны дыяпазон выхаваўчага ўздзеяння і спецыфічных метадаў выхаваўчага і псіхалагічнага ўплыву сям'і робяць яе адным з самых моцных сродкаў сацыялізацыі, асобы на этапе яе станаўлення, рашэння такіх спецыфічных выхаваўчых задач як выхаванне сем'яніна, фарміраванне ў чалавека якасцей члена пэўнай супольнасці людзей, якія жывуць па гуманістычных маральных нормах і прынцыпах.

У той жа час сям'я – аб'ект выхаваўчага ўздзеяння з боку дзяржавы, грамадства, разнастайных сацыяльных інстытутаў. Яна мае патрэбу ў рознабаковай і шматпланавай дапамозе грамадства.

Узаемадзеянне асобы, сям'і і грамадства – працэс аб'ектыўны, і, разам з тым, шматфактарны, цяжкі і супярэчлівы, які патрабуе спецыяльнага ўплыву. Асабліва абвастралася гэта праблема ў нас зараз ва ўмовах, калі мінулыя аўтарытэты

грамадскія структуры хутка разбураюцца, а новыя ствараюцца вельмі павольна і часта непрафесійна. Пры ўсіх заганых сацыяльнага «застоя» у тыя часы існавала ўстойлівая супольнасць людзей, якая стварала дастатковыя ўмовы развіцця асобы. У цяперашняй сітуацыі складаецца рэальная небяспека распаду ўсіх грамадскіх сувязей і дэфармацыі сувязей паміж асабістым і грамадскім, раз'яднання пакаленняў, страты традыцый, культурна-гістарычнага вопыту. Такая нестабільнасць сацыяльнай сітуацыі вызначае і сур'ёзнасць задач, што стаяць перад сацыяльнымі інстытутамі, у тым ліку і перад педагагічнай навукай.

Асноўная карэнная прычына крызіснага стану ўзаемасувязей у сістэме асоба – сям'я – грамадства закладзена ў самой сістэме, пабудаванай на прыярытэтных грамадскіх інтарэсах, прыстасаванні чалавека і сям'і да нарматываў паводзін, якія вызначае грамадства. Для гэтага быў выпрацаваны шэраг прыёмаў, накіраваных на вырашэнне гэтых задач. Увага педагагікі засяроджвалася на школе, дзіцячых садках, адукацыйных установах, а не на чалавеку.

Калі ж ставіць сваёй мэтай садзеянне развіццю чалавека, рэалізацыі яго здольнасцей у грамадстве, то чалавек з яго інтарэсамі і патрэбнасцямі з'яўляецца першасным, а дзяржава, грамадства – другаснымі. Гэтая парадыгма вызначае мадэль узаемадзеяння чалавека, сям'і і грамадства, прынцыпова іншую чым тая, якая была галоўнай на працягу дзесяцігоддзяў і стала традыцыйнай.

Сям'я выступае як дадатковы фактар, які ўплывае на вырашэнне агульнай задачы – падпарадкаванне чалавека інтарэсам грамадства. Пры гэтым сям'я выконвае пасіўную ролю – не перашкаджаць, дапамагаць іншым установам, якія бяруць на сябе асноўную працу па сацыялізацыі.

Калі ж першасным элементам з'яўляецца асобны чалавек, тады і накірунак мадэлі ўзаемадзеяння асобы, сям'і і грамадства павінен мець супрацьлеглы вектар і будавацца на прынцыпова іншай аснове. Неабходна прызнаць прыярытэт сям'і і сямейна-бытавога асяроддзя ў правядзенні ўсёй сацыяльнай палітыкі (у тым ліку – і выхаваўчай). Сям'я ж павінна разглядацца не толькі як ячэйка грамадства, патрэбная для захавання і ўзнаўлення існуючых у грамадстве структур і адносін, але як галоўная ўмова рэалізацыі задаткаў і здольнасцей чалавека, далучэнне яго да нацыянальнай культуры.

Гэта вядзе да агульнага ўзрастання ўвагі грамадства да сям'і і да змен метадалагічных асноў ва ўзаемасувязях сям'і і грамадства – на прынцыпах першаснасці асобы і сям'і ў адносінах да любога грамадскага інстытута. Чалавек праходзіць першасную сацыялізацыю ў нармальнай сям'і. У рамках іншых грамадскіх структур здзяйсняецца наступная сацыялізацыя. Адсюль, не сям'я дапамагае грамадству, а грамадства павінна падтрымліваць сям'ю. Імкненне замяніць сямейнае выхаванне грамадскім, падмяніць сям'ю грамадскімі структурамі розных напрамкаў (групы падоўжанага дня, кругласутачныя дзіцячыя ўстановы) не апраўдалі сябе. Практыка падцвердзіла, што іх можна выкарыстоўваць у выпадках-выключэннях, інакш будуць адмоўныя вынікі. Дзеля таго, каб умацоўваць сям'ю, развіваць яе выхаваўчы патэнцыял, уздзейнічаючы на ўстанаўленне нармальнага маральных

адносін, узасмаразуменне ў сям'і і яе асяроддзе, педагогіка пайшла па лёгкаму, але неэфектыўнаму шляху: адарваць дзяцей ад вуліцы, падмяніць сям'ю рознымі формамі грамадскага клопату аб дзецях. У выніку мы маем феномен дэфіцыту адносін дзяцей і бацькоў, дарослых і дзяцей. Узрост ліку педагогічна запушчаных сем'яў – вынік няправільнай палітыкі ў адносінах да сям'і. Дэкларуемая пазіцыя аб «арганічным адзінстве сямейнага і грамадскага выхавання» на самой справе рэалізаваўся аднабакова: у дыядзе „сям'я – грамадства”, практычна губляецца другі бок узаемадзеяння: сям'я, якая на самой справе павінна быць вядучай, прырытэтанай, займае падпарадкаванае становішча.

Такі падыход не мог не адбіцца адмоўна на стане ўзаемадзеяння мікраасяроддзя, сям'і і сферы яе бліжэйшага акружэння, якое стала фактычна «нічыйнай зонай» у педагогіцы (ды і ў многіх іншых накірунках сацыяльнай палітыкі). Прымаемыя меры пасілі, у асноўным, характар не выяўлення прычыны, аналіза супярэчнасцей, а барацьбы з вынікамі і толькі заганылі «хваробу» глыбей (палітыка ў галіне барацьбы з п'янствам і алкагалізмам, стратэгія і практыка барацьбы з правапарушэннямі і другімі негатывнымі з'явамі ў асяроддзі падлеткаў і моладзі, «караючая» практыка работы з дзецьмі з «цяжкіх» сем'яў і г.д.). У выніку асноўныя прычыны амаральных учынкаў некаторых школьнікаў адшукваюцца перш за ўсё паза школай. Яны тлумачацца недаацэнкай уздзеяння пазашкольнага асяроддзя на фарміраванне і развіццё вучняў.

Патрэбнасць у тэрміновым выпраўленні недахопаў ва ўсёй сацыяльнай палітыцы, у тым ліку і ў выхаваўчай, як ніколі актуалізуе неабходнасці сацыяльна-педагогічных падыходаў. Адкрытаць школы і педагогічнай навукі да рэальных сацыяльных працэсаў, якія ідуць у краіне, актывізацыя і педагогізацыя ўзаемасувязей з іншымі элементамі цэласнай сістэмы, з сям'ёй, мікраасяроддзем як фактарам сацыялізацыі і развіцця дзяцей, стварэнне педагогікай адносін у соцыуме становіцца адным з перспектывных, найбольш рэальных выхадаў з сучаснай крызіснай сітуацыі ў актывізацыі працэсу сацыялізацыі.

Сацыялізацыя асобы школьніка – працэс вельмі значымы і складаны, вынік рэальнага ўзаемадзеяння школы і асяроддзя. У працэсе сацыялізацыі выхаванец набывае якасці, неабходныя яму для жыццядзейнасці ў грамадстве, авалодвае ўменнямі і навыкамі сацыяльнай дзейнасці, сацыяльных зносін і паводзін. Адначасова здзяйсняецца сацыяльнае станаўленне індывіда. Праз сям'ю, бліжэйшае сацыяльнае акружэнне асобе перадаецца сацыяльны вопыт, які назапашаны папярэднімі пакаленнямі. Але ў працэсе сацыялізацыі асоба – не толькі аб'ект, але і суб'ект дзейнасці; ад актыўнасці асобы непасрэдна залежыць час наступлення сацыяльнай сталасці.

Узаемадзеянне ў сістэме «асяроддзе-асоба» – два дзіны працэс, які ўключае не толькі ўдасканаленне навакольнага мікраасяроддзя як неабходнай умовы станаўлення і паспяховага развіцця асобы, але і другі кампанент сістэмы – актыўнасць самой асобы, якая ўзаемадзейнічае з асяроддзем. У адзіным працэсе развіцця асобы адрозніваюцца 2 тэндэнцыі: прыняцце, засваенне індывідам сацыяльных норм,

традыцый і функцый як своеасаблівы аспект прыстасавання асобы да існуючых сацыяльных умоў і тэндэнцыя іх развіцця, пераўтварэння, у якой ярчэй за ўсё праўляецца чалавечая творчая індывідуальнасць.

Школьнік – не пасіўны аб'ект уздзеяння, а актыўны суб'ект фарміравання ўласнай асобы. Ён не толькі ўспрымае ўздзеянне асяроддзя, але і сам актыўна творыць сябе, зыходзячы з унутраных магчымасцей сваёй асобы, і, зразумела, умоў соцыуму.

Асабліва значным для школьнікаў з узростам становіцца пашырэнне круга яго зносін і, значыць, пашырэнне мікрасацыяльнага асяроддзя, якое аказвае на яго сваё ўздзеянне. Зносіны становяцца адным з асноўных відаў жыццядзейнасці падлеткаў і юнакоў, своеасаблівым правадніком уздзеяння на яго асяроддзе. Мікрасоцыум, малая група, непасрэдна ўздзейнічаюць на школьнікаў, «карэкціруючы» уздзеянне мікраасяроддзя. Узаемадзеянне членаў групы, аднасць міжасобных зносін, аб'яднанне на аснове інтарэсаў, матываў, каштоўнасцей арыентацый – усё гэта складае механізм жыццядзейнасці малых груп. Своечасовае вывучэнне і ўздзеянне на гэтыя механізмы дазваляе выпрацоўваць мадэлі каштоўнасцей арыентацый у якасці агульнага арыенціра, які адпавядае каштоўнасцям крытэрыям грамадства, эпохі.

Зносіны дазваляюць вучням не толькі зацвярджаць сябе. Яны даюць магчымасць пазнаваць сацыяльныя нормы, каштоўнасці, арыентавацца як у бліжэйшым сацыяльным акружэнні, так і засвойваць правілы зносін у цэлым, выконваць розныя сацыяльныя ролі, актыўна пазбаўляючыся ад інфантальнасці, фарміраваць сацыяльны вопыт.

Ні патрабаваннямі, ні пагрозамі маральных каштоўнасцей прывіць немагчыма. Неабходны канкрэтныя жыццёвыя прыклады і прадстаўленне магчымасці выбару сістэмы каштоўнасцей самому выхаванцу. Гэта развівае самастойнае мысленне, свабоднае самавызначэнне і адказнасць за свае ўчынкі, пабуджае бератчы, паважаць сацыяльна значныя каштоўнасці, фарміруе адпаведныя паводзіны. Пад непасрэдным уплывам бліжэйшага акружэння школьніка, яго мікраасяроддзя, фарміруецца сістэма каштоўнасцей арыентацый, жыццёвая пазіцыя, якая выражаецца ў дзейнасці, зносінах, паўсядзённых паводзінах, фарміруецца сацыяльная пазіцыя. Гэты складаны і шматфактарны працэс будзе комплексным і дзейным, калі забяспечваецца спалучэнне ўздзеянняў навукі, мастацтва, палітыкі, маралі на свядомасць школьніка і ўцягненне яго ў актыўную дзейнасць (вучэбна-пазнавальную, грамадска-палітычную, працоўную, правядзенне культурных мерапрыемстваў у вольны час, спартыўную і інш.), а таксама пабуджэнне да шматпланавых і шматбаковых зносін у розных групах, калектывах, аб'яднаннях. У той жа час неабходна ствараць такія ўмовы і абставіны, якія забяспечвалі б поспех выхаванца ў разнастайнай дзейнасці і зносінах. Ажыццяўленне менавіта гэтых задач уключае ў сябе сацыяльнае выхаванне як паняцце комплекснае, інтэгратыўнае, якое адлюстроўвае педагогічна-арыентаваную і мэтанакіраваную сістэму грамадскай дапамогі ў арганізацыі жыццядзейнасці асобы ва ўсіх сферах яе мікраасяроддзя. Яно прадугледжвае паўнацэннае ўключэнне ў выхаваўча-адукацыйны працэс усяго арсеналу

сродкаў і магчымасцей, якія прапануе грамадства ў мэтах фарміравання асобы, адэкватнай яе патрабаванням і ў пэўнай меры адлюстроўвае яго развіццё.

Мэта грамадскага выхавання можа быць абазначана як фарміраванне здольнасці асобы да актыўнага функцыянавання ў канкрэтнай сацыяльнай сітуацыі пры забеспячэнні паўнацэннага развіцця гэтай асобы як непаўторнай чалавечай індывідуальнасці.

Прымяняльна да сучаснай сацыяльнай сітуацыі ў нашай краіне мэтай грамадскага выхавання з'яўляецца фарміраванне сацыяльна-актыўнай асобы, здольнай да індывідуальнай творчай дзейнасці па пераўтварэнню рэальнасці і самай сябе, якая прымае на сябе адказнасць за справы і рашэнні ў гэтай дзейнасці.

У структуры мэт, у змесце грамадскага выхавання на пярэдні план вылучаецца стварэнне неабходных, найбольш спрыяльных умоў для самарэалізацыі, самаразвіцця канкрэтнай асобы, актывізацыі ўсімі наяўнымі ў грамадстве сродкамі інтэлектуальнага, эмацыянальнага, маральнага, культурнага, фізічнага і іншых напрамкаў развіцця асобы.

Пашырэнне прасторы для самарэалізацыі кожнай асобы стабілізуе і інтэнсіфіцыруе працэс узбагачэння і паступовага развіцця грамадства. Прывядзенне ў дзеянне механізму актывізацыі патэнцыялу чалавечай асобы паскарае развіццё грамадства. І насупраць, у такіх сітуацыях, калі грамадска значымая дзейнасць не з'яўляецца пры гэтым асабова значымай, і стварджаючай чалавека ў якасці самастойнага творчага суб'екта або калі гэта дзейнасць выступае для чалавека не як узбагачэнне, а страта самога сябе (нават пры ўвачавіднай значымасці для грамадства) паступова страчваецца для грамадства ў цэлым галоўны яго здабытак і багацце, закладзены ў чалавечым фактары, у патэнцыяле чалавечай асобы.

Працэсы, якія аб'ектыўна развіваюцца ў краіне, узмацненне ролі нефармальнага фактараў, што фарміруюць асобу, і перш за ўсё, мікрасоцыуму, не могуць не адбіцца і на стане сучаснай школы. Падыход да інтэгральных мадэляў выхавання, як найбольш перспектыўны, вызначае выхаваўча-адукацыйныя задачы не на ведамасным узроўні, а ў цэласнай сістэме сацыяльнага выхавання, арганічнай узаемасувязі дзяржаўных выхаваўчых устаноў (і перш за ўсё школы) з іншымі выхаваўчымі інстытутамі на аснове інтэграцыі, паўнацэннага выкарыстання прафесійных і сацыяльна-абумоўленых магчымасцей і ўнікальнага патэнцыялу кожнай выхаваўчай установы.

У кантэксце гэтага падыходу – дзейнасць кожнага выхаваўчага падраздзялення, развіццё школы абумоўлена не толькі (а ў цяперашняй сацыяльнай сітуацыі і не столькі) унутранай перабудовай дзейнасці школы, колькі яе «адкрытасцю» да рэальных сацыяльных працэсаў, якія адбываюцца ў краіне, актывізацыяй яе сувязей з іншымі элементамі цэласнай сістэмы, з сацыяльным мікраасяроддзем.

Выніковасць развіцця сістэмы сацыяльнага выхавання школьнікаў і асабліва – этапу яе станаўлення ў значнай ступені вызначаецца ўзроўнем кампетэнтнасці і сталасці педагагічных калектываў, актыўнасцю і канструктыўнай дзейнасцю школы як установы, якая нясе адказнасць за пытанні сацыялізацыі школьнікаў. Гэта, у

сваю чаргу, патрабуе пераарыентацыі ўсіх арганізацыйных асноў вучэбна-выхаваўчага працэсу ў школе, а таксама мэт, зместу, сродкаў і метадаў навучання і выхавання, актывізацыі сувязі школы з іншымі элементамі сістэмы, з сацыяльным мікраасяроддзем.

Удакладненне мэт сацыяльнага выхавання ў сучасных умовах, у сваю чаргу, патрабуе новых падыходаў да ўзроўню кваліфікацыі настаўніка, выхавацеля, сацыяльнага педагога, робіць неабходным усебаковы аналіз развіцця груп і групавых адносін у школе і па-за ёю, узаемасувязі школы з сям'ёю, грамадствам, устаноўмі культуры і спартыўна-аздараўленчымі пляцоўкамі, праваахоўнымі арганізмамі, працоўнымі калектывамі, мясцовымі арганізмамі ўлады, сродкамі масавай інфармацыі. Пры гэтым, неабходна ўмацоўваць імкненне выкарыстаць выхаваўчы патэнцыял мікрасоцыуму і пазашкольнага асяроддзя.

Культурастваральны кампанент практычнай сацыяльнай педагогікі

Узаемасувязь адукацыі і выхавання, якая ўзмацняецца ў грамадстве, сацыяльна патрабаванні абумоўліваюць нараджэнне новых педагагічных тэхналогій сацыялізацыі. Яны ўзнікаюць, распрацоўваюцца пад уплывам грамадскіх пераменаў. Па сутнасці, сучасная адукацыя і выхаванне створаны патрабаваннямі інфармацыйнага грамадства, якое ўзнікае зараз.

Раней існаваўшыя грамадствы пры перадачы ўсяго багацця культуры, традыцый і звычаяў, дзейсных тэхналогій, ладу грамадскага жыцця абыходзіліся, у асноўным, стыхійнай сацыялізацыяй падростаючых пакаленняў.

Значны паварот у тэхналогіях сацыялізацыі пачаў ажыццяўляцца ў другой палове XX стагоддзя ў сувязі з разгортваннем навукова-тэхнічнай рэвалюцыі і сучаснай урбанізацыяй.

Калі ў канцы XVIII стагоддзя на планеце налічвалася 30-40 млн. гараджан, то ў сярэдзіне XX стагоддзя было ўжо каля 0,8 млрд. гарадскіх жыхароў, а за апошнія чатыры дзесяцігоддзі прырост склаў яшчэ 1,6 мільярда. Новы горад разам з навукова-тэхнічнай рэвалюцыяй прывёў не толькі да інтэнсіфікацыі прамысловай вытворчасці, але і развіцця ўсёй сістэмы адукацыі. Некаторыя аўтары справядліва ўказваюць на ўзаемасувязь гэтых двух сфер. Як інтэнсіфікацыя вытворчасці павышае эканамічнасць функцыянавання грамадства і дазваляе адпаведна выдзеліць рэсурсы на развіццё адукацыі, так і інтэнсіфікацыя падрыхтоўкі кадраў, якая працягваецца ў паляпшэнні іх якасці, аказвае ўсё большае ўздзеянне на рост вытворчасці.

Узрастанне адукаванасці не можа ажыццяўляцца без глыбокага пазнання не толькі самой вытворчасці, але і ўсяго грамадскага арганізма. Гэта з непазбежнасцю выклікае неабходнасць больш арганічнай узаемасувязі педагогікі з сацыялогіяй, якая раскрывае не толькі асноўныя заканамернасці і кірункі грамадскага развіцця, але і механізмы ўзаемадзеяння розных сфер і галін жыццядзейнасці грамадства. У межах гэтай узаемасувязі актывізуецца філасофія і сацыялогія адука-

цы і выхавання, якія на сутнасці справы становяцца асновай нараджэння новых галін педагогікі і асабліва сацыяльнай педагогікі. Сацыяльная педагогіка канца XX ст. развіваецца, абаяраючыся на дасягненні сацыяльнай філасофіі, якая дынамічна абнаўляецца і ўзбагачаецца нетрадыцыйнымі формамі і метадамі псіхалогіі. Яна уключае ў сябе дасягненні іншых навук аб чалавеку як грамадскіх, так і прыродазнаўчых і абумоўлена развіццём грамадства, навуковымі дасягненнямі найбольш цывілізаваных краін.

Канец XX стагоддзя характэрызуецца яшчэ і тым, што ў найбольш развітых краінах свету здзяйсняецца новы прарыв у навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, якая фарміруе новыя экалагічна чыстыя і рэсурса-захоўваючыя тэхналогіі, гібкія аўтаматызаваныя тэхналогіі на аснове мікрапрацэсарнай тэхнікі і ЭВМ, што вядзе да інфарматызацыі грамадства.

Аднак на змену традыцыйнай педагогіцы непазбежна павінна прыйсці новая, адпавядаючая ўжо не патрэбнасцям індустрыяльнага, а постіндустрыяльнага грамадства, агульначалавечай цывілізацыі. Ужо зараз у найбольш развітых краінах свету фарміруюцца яе асновы. Яна адрозніваецца адкрытасцю і дэмакратычным характарам, арганічнай сувяззю з дынамічна мяняючымся соцыумам, новымі перспектывамі развіцця чалавека. Сацыяльная педагогіка, як дынамічна-актыўная навука, у пачатку свайго зараджэння інтэгрыруе ў сабе дасягненні традыцыйнай і нетрадыцыйнай педагогікі, а таксама сацыялогіі, яе вядучыя ідэі і прынцыпы. Для сацыяльнай педагогікі становяцца цеснымі рамкі яе традыцыйных выхаваўчых устаноў, вучэбна-выхаваўчага працэса, заснаванага на тыповых праграмах і падручніках. У выпіку знікаюць сцены вучэбна-выхаваўчых устаноў, вучэбна-выхаваўчы працэс ахоплівае ўсе галіны дынамічнай жыццядзейнасці людзей, актыўна ўмешваючыся ва ўсе сферы народнай гаспадаркі, у сям'ю, у паўсядзённы побыт людзей.

Яна ажыццяўляе прарыв са сферы традыцыйнасці ў багацце сацыяльнага жыцця, настройвае на максімальна шырокі пошук адукацыйна-выхаваўчых уздзеянняў на асобу, якая развіваецца, прымушае пераадольваць супярэчнасці дынамічна развіваючага сацыума. Пры дапамозе сацыяльнай педагогікі пераадольваюцца псіхалагічныя алгарытмы дзеянняў у межах традыцый ці інструкцый, навязаных масавай школе. Узброены ведамі педагогікі і сацыялогіі, сацыяльны педагог імкнецца рашыць задачы адукацыі і выхавання па максімуму, арыентуючыся на патрабаванні грамадства заўтрашняга дня. Новыя галіны педагогічнай навукі не проста пашыраюць прастор творчай дзейнасці, але перш за ўсё якасна змяняюць змест і сацыяльна-выхаваўчыя і адукацыйныя функцыі, падыходы, формы, метады і метадалогію вырашэння самых розных і шматлікіх задач. Тэндэнцыя да ўмацавання ўзаемасувязей школы з жыццём, сацыяльнымі ўстановамі асяроддзя, патрабаванне, што робіць неабходным пераарыентацыю вучэбна-выхаваўчага працэсу ў школе, а таксама мэт, зместу, сродкаў і метадаў навучання і выхавання.

Сацыяльная педагогіка як інтэграваная навука, якая яднае педагогіку з сацыялогіяй, біялагічнымі і антрапалагічнымі навукамі; не толькі актыўна аб'ядноўвае дынамічнага суб'екта з сацыяльнымі ўстановамі, але і па-наватарску пранікае ва

ўскладненую і ў многім яшчэ нераскрытую прыроду чалавека, яго выключных і не заўсёды прадказальных магчымасцей. Сацыяльнай педагогіцы неабходна адмовіцца ад былых стандартных рашэнняў у галіне адукацыі і выхавання, надаць выхаваўча-адукацыйнаму працэсу сацыяльна-цывілізаваны змест і багацце, дазволіць інтэнсіфіцыраваць сацыялізацыю асобы па перспектыўных напрамках грамадскага развіцця. Нягледзячы на тое, што педагогіка заўсёды мела сацыялагічную арыентацыю, сацыяльная педагогіка пераходзіць на якасна новы ўзровень – на ўзровень арганічнай інтэграцыі педагогічных і сацыялагічных ведаў адпаведна пранікнення педагогікі ва ўсе сферы грамадскага развіцця. Гутарка ідзе аб інтэнсіўнай сацыялізацыі школьнікаў і адпаведна распрацоўцы механізмаў сацыялізацыі на ўзроўні сучасных патрабаванняў. Развіццё асобы, дасягненне яе гарманізацыі з грамадствам і прыродай – не абстрактная мэта, не раз і назаўсёды зафіксаваныя сістэмы. Асоба не можа развіваць усе свае станоўчыя якасці з пункту погляду яе магчымасцей, бо для гэтага не хапіла б усяго жыцця. Развіваючы ж набор нейкіх ідэальных чалавечых якасцей у самой асобы не засталася б часу для паўнацэннага жыцця. Тут важна для асобы засваенне асноўных каштоўнасцей культуры соцыума, культуры зносін і прафесійнай дзейнасці, на аснове чаго і будзе праходзіць інтэграцыя асобы з соцыумам, вызначыцца глыбіня гэтай інтэграцыі. Гэтыя каштоўнасці арыентацыі патрэбны, з аднаго боку, для паўнацэннага і шчаслівага чалавечага жыцця, а з другога – для эфектыўнай дзейнасці адпаведна з узроўнем развіцця і патрабаваннямі грамадства. Практыка сацыяльнага развіцця, дынамізм развіцця соцыума адмаўляе які б там не было «стандартны» набор якасцей гарманічна развітай асобы. Прагрэс грамадства звязаны не з уніфікацыяй асобных якасцей, а з іх нарастаючай разнастайнасцю, індывідуалізацыяй. Дынамічны соцыум патрабуе фарміравання, з аднаго боку, агульначалавечых якасцей, а з другога боку – ярка індывідуальных.

З пункту погляду розных этапаў развіцця, усебаковае развіццё асобы – рэч дасягальная. Рашаючую ролю ў гістарычным працэсе адыгрывае не ўсебакова развіты чалавек, а актыўна дзейнічаючы, прытым з такім наборам прыродных і сацыяльных якасцей, якія садзейнічаюць грамадскаму і асобнаму развіццю, а самому чалавеку прыносяць шчасце і паўнату жыцця. Сацыяльная педагогіка аб'яўляе сваёй мэтай не выхаванне чалавека з ідэальным наборам якасцей, а фарміраванне ў асобы сацыяльна-канкрэтных якасцей, якія адпавядаюць патрабаванням канкрэтна-гістарычнага соцыума.

З гэтага боку развіццё асобы ва ўзаемасувязі з развіццём грамадства сацыяльнай педагогікай характарызуецца грамадскай накіраванасцю як на высокі ўзровень адукацыі, так і на фарміраванне культураадпаведных якасцей даволі шырокага дыяпазону, якія будуць патрэбны ў наступаючай постіндустрыяльнай цывілізацыі. Людзі гэтага грамадства будуць валодаць сацыяльна-прыродным чалавечым багаццем, сацыяльна створаным капіталам развітых розуму і душы.

Зараз сацыяльная педагогіка канцэнтрыруе сваю ўвагу на высока якаснай адукацыі і выхаванні дзяцей, свочасовым выяўленні і ўзбагачэнні прыродна-гене-

тычных задаткаў, адоранасці, каб затым дапамагчы таленту, які развіваецца, актыўна ўключыцца ў функцыянальна-дзейнічаючы сацыяльны інстытуты. Таму для сацыяльнай педагогікі важна фарміраваць у развіваючымся чалавеку здольнасці актыўнай творчасці, сацыяльна новыя якасці, якія адпавядаюць дынамічным і мэтанакіраваным пераменам соцыума. Інтэнсіфікацыя адукацыі і фарміравання новых чалавечых якасцей усё больш і больш зліваецца з надзённай грамадскай, агульначалавечай неабходнасцю – гуманістычнай сацыялізацыяй асобы, яе ўсебаковым прагрэсам.

Станаўленне сацыяльнай педагогікі ў найбольш развітых краінах свету ажыццяўляецца на аснове тэхналагічнай рэканструкцыі адукацыі і выхавання ад нараджэння дзіцяці да выхаду чалавека з сацыяльна актыўнага жыцця, дзякуючы розным абставінам, г.зн. практычна на ўсё прасторы жыцця і дзейнасці чалавека. Сацыяльная педагогіка, у адрозненні ад традыцыйнай, звяртае сваю ўвагу не столькі на эфектыўнае фарміраванне ўсебакова развітых асоб з іх традыцыйнымі фізічнымі, псіхічнымі, сацыякультурнымі і інтэлектуальнымі якасцямі, колькі на фарміраванне грамадства і чалавека ў іх прагнастычна новых сацыяльных якасцях. Адсюль, маюць рацыю тыя, хто сцвярджае, што адукацыя са спосаба асветы індывіда павінна быць ператворана ў механізм развіцця культуры, фарміравання вобраза свету і чалавека ў ім. У рамках гэтай трактоўкі ўяўляецца ў поўнай меры вырашальнай дылема універсальнага, агульначалавечага і нацыянальнага, іх спалучэння ў дзейнасці школы.

У сацыяльнай педагогіцы акцэнт пераносіцца з культурна-адукацыйнай мадэлі, у якой цэнтральнае месца займае засваенне сістэматызаваных асноў навук, на сацыя- і культурастваральную ролю адукацыі і выхавання. А гэта, патрабуе перш за ўсё, авалодання педагогамі новым сацыяльна-педагагічным і культурна-адукацыйным мысленнем.

Сацыяльная педагогіка накіравана на шматварыянтнасць дзейнасці ў соцыуме, патрабуе павелічэння разнастайных дашкольных, школьных і іншых навучальна-выхаваўчых, сацыяльных устаноў, дастаткова гнуткіх праграм, адбору неабходных педагогаў, здольных даць «ранні старт» дзецям і дасяці іх да ўзроўню спецыялістаў высокай агульнай культуры і прафесіяналізму. Выхад за межы традыцыйнай педагогікі, пранікненне, дзякуючы сацыялогіі, у сучаснае жыццё з непазбежнасцю вядзе да выкарыстання ў адукацыі і выхаванні спецыялістаў, якія знаходзяцца за межамі сярэдняй і вышэйшай школы.

Сацыяльная педагогіка, якая абаніраецца на дынамічнае жыццё, дыктуе стварэнне прафесійных і культурных устаноў па-за школай, шырокага адкрыцця перад школьнікамі і моладдзю таямніц сучасных вытворчасцей, уключэнне адораных і перспектыўных дзяцей у інтэлектуальныя, прафесіянальныя і іншыя сацыяльна значымыя сістэмы. І калі сацыяльная педагогіка, не адракаючыся ад багатага мінулага станоўчага вопыту, не адклікнецца на запатрабаванні часу, не павядзе масіраваную атаку на «мазгі», не выкліча жадання вучыцца навукам і багаццю жыцця, то гэта з непазбежнасцю адмоўна адаб'ецца не толькі на развіцці маладога пакалення, але і на прагрэсе грамадства.

Сацыяльная педагогіка не можа паспяхова развівацца не толькі без агульнасацыялагічнага падыходу да адукацыі і выхавання ў цэлым да ўсяго комплексу сацыялізацыі асобы, але і без канкрэтных сацыялагічных даследаванняў таго сацыяльнага макра- і мікраасяроддзя, у якім адбываецца развіццё людзей. У працэсе такіх даследаванняў можна сабраць неабходны матэрыял, на аснове якога варта было б прадбачыць дзеянне механізмаў «стыхійнай сацыялізацыі» і магчымасці мэтанакіраванай сацыялізацыі, выкарыстоўваючы распрацоўкі канкрэтных вучэбна-выхаваўчых праграм для асобнага чалавека ці групы людзей.

Сённяшняя сацыяльная педагогіка, якая фарміруецца, не толькі павінна ісці на інтэграцыю з сацыякультурным асяроддзем, але і актыўна ўмешвацца ў яго, змяняючы яго ў адпаведнасці з патрабаваннямі грамадскага развіцця, асноўнымі накірункамі сацыяльнага прагрэсу. Педагогіка, арыентаваная ў сваіх дзеяннях сацыялогіяй, сацыяльнай псіхалогіяй і іншымі навукамі, не можа толькі прыстасоўвацца да новых абставін, але і сама заклікана ствараць будучы соцыум у адпаведнасці з сацыяльна-прыроднай сутнасцю чалавека. А гэта значыць, што, развіваючы сацыяльныя ўмовы жыцця людзей і сацыяльныя якасці чалавека, нельга ўпускаяць з поля зроку неабходнасць захавання і памнажэння прыроднага асяроддзя, умацавання прыродных чалавечых якасцей.

І калі яшчэ нядаўна педагогіка арыентавалася ў сваіх мэтах на абстрактны ідэал, адарваны ад бурнага цячэння жыцця, то пераарыентацыя на ідэальныя рэаліі зусім не азначае адказу ад ідэалаў, але не раз і назаўсёды дадзеных, а як дынамічных сацыяльна-культурных каштоўнасцей, што развіваюцца.

Сацыяльная педагогіка заклікана не толькі прасачыць станаўленне чалавечых каштоўнасцей заўтрашняга дня, ацаніць маральна-культурныя працэсы гістарычнага мінулага, але і арыенціраваць педагогіку на сцвярджэнне ў сьвядомасці і сэрцах вучняў нацыянальных і агульначалавечых каштоўнасцей. Школа з яе багаццем і разнастайнасцю жыцця, не можа не сцвярджаць у дзецях і людзях гуманізму і не супрацьстаяць антычалавечнасці ў чалавечых адносінах. Новая педагогіка, дзякуючы сацыялогіі, заклікана не толькі адчыняць новы свет людзям, даць глыбокія і разнастайныя веды аб ім, але і навучыць змяняць свет да лепшага, сцвярджаць чалавечае ў чалавеку.

Далей мы прадстаўляем практычны матэрыял, напрацаваны ў Дулебскай сельскай навукова-практычнай лабараторыі сацыяльнай педагогікі і сацыяльнай работы.

Палажэнне аб Дулебскай сельскай навукова- практычнай лабараторыі сацыяльнай педагогікі і сацыяльнай работы

1. Асноўныя задачы лабараторыі:

- удасканаленне існуючай практыкі выхавання і адукацыі ў соцыуме, развіццё сацыяльна-педагагічных ініцыятыў дарослых і дзяцей, розных выхаваўчых асяродкаў сельскага мікрараёна;
- навукова-практычная распрацоўка, апрацаванне і ўкараненне сацыяльна педагагічных навацый, арганізацыя дапрафесійнай падрыхтоўкі юных сацыяльных педагогаў, стварэнне сістэмы служб сацыяльнай дапамогі для насельніцтва;
- стварэнне педагагічнага банка інфармацыі, навучальна-метадычнага цэнтру;
- шырокая, рознабаковая, змястоўная работа па сацыяльнай адаптацыі дзяцей-сірот;
- распрацоўка палажэння аб доме-пансіянате для адзіночкі і састарэлых настаўнікаў вобласці; вывучэнне становішча работы ў раёнах вобласці з адзіночкі і састарэлымі настаўнікамі; арганізацыйная работа па адборы адзіночкі і састарэлых педагогаў у дом-пансіят.

2. Асноўныя накірункі работы лабараторыі:

1. Навукова-метадычная работа, якая прадугледжвае:

- удзел у правядзенні заплаваных эксперыментальных даследаванняў у галіне сацыяльнай работы і сацыяльнай педагогікі ўсіх узростаў дзяцей, педагогаў, насельніцтва. Рэалізацыя даследчага праекту па адным з накірункаў сацыяльнай педагогікі і сацыяльнай работы;
- рацыянальнае выкарыстанне і ўкараненне ў сваім мікрараёне вынікаў эксперыментальных даследаванняў;
- аналіз, сістэматызацыя вопыту сацыяльна-педагагічнай работы ў раёне, вобласці, рэспубліцы, рэспубліках СНД, за мяжой;
- прапаганду вынікаў даследаванняў, навуковых распрацовак, перадавога вопыту, навацый у раёне, вобласці, рэспубліцы. Выкарыстанне з гэтай мэтай сродкаў масавай інфармацыі, арганізацыя на базе лабараторыі семінараў, круглых сталаў, канферэнцый, другіх форм прапаганды вопыту;
- удзел у падрыхтоўцы метадычных рэкамендацый, распрацовак у аднас практычных работнікаў, якія займаюцца праблемамі сацыяльнай педагогікі і сацыяльнай работы;
- аказанне кансультацыйна-ўкараняльных паслуг па пытаннях сямейнага выхавання, дзейнасці школы як адкрытай сацыяльна-педагагічнай сістэмы, узаемадзеянне школы і асяроддзя, сумеснай работы школы, сям'і, арганізацыя працоўнай, культурнай, грамадска карыснай дзейнасці ў мікрараёне, выхаванне на традыцыях роднага краю, нацыянальнай культуры і другіх накірунках сацыяльна-педагагічнай работы;

- арганізацыю мэтанакіраванай работы па падборы, прафесійным развіццю кадраў сацыяльных педагогаў і сацыяльных работнікаў; здзяйсненне дапрафесійнай падрыхтоўкі кадраў.

Лабараторыя працуе над даследчымі праектамі:

- а) «Выхаванне дзяцей у сельскім мікрараёне сродкамі народных традыцый, нацыянальнай культуры». Кіраўнік – Грудзінскі М.У.
Мяркуемыя вынікі навукова-даследчай працы: навуковае апісанне зместу, форм і метадаў выхавання вучняў у сельскім мікрараёне сродкамі народных традыцый, нацыянальнай культуры; абгрунтаванне мадэлі кіравання грамадскім і сямейным выхаваннем у сельскім мікрараёне;
- б) «Сацыяльная адаптацыя дзяцей-сірот у сістэме грамадскага выхавання ва ўмовах сельскага мікрараёна». Кіраўнік – Грудзінскі М.У.

Мяркуемыя вынікі навукова-даследчай працы: навуковае абгрунтаванне сістэмы грамадскага выхавання, выхавання ўсім калектывам дзяцей-сірот ва ўмовах сельскага мікрараёна. Навуковае апісанне зместу, форм і метадаў працы ўстановаў па сацыяльнай адаптацыі дзяцей-сірот.

2. Работа па развіцці сацыяльнай ініцыятывы і творчасці сельскага насельніцтва, якая прадугледжвае:

- арганізацыю супрацоўніцтва, у тым ліку ўзаемавыгаднага, з рознымі сацыяльнымі інстытутамі, установамі, якія займаюцца праблемамі выхавання і адукацыі, сацыяльнай абароны сям'і, дзяцінства, перападрыхтоўкі, павышэння кваліфікацыі кадраў, а таксама зацікаўленымі арганізацыямі, фірмамі, прадпрыемствамі;
- аб'яднанне выхаваўчых сіл мікрараёна па ўдасканаленні навучальнага працэсу і пазаўрочнай работы з дзецьмі, у арганізацыі сацыяльна-значымай дзейнасці дзяцей і дарослых у вольны час, павышэнне педагагічнай і адукацыйнай культуры насельніцтва ў аздаруленні асяроддзя;
- дапамога ў распрацоўцы і здзяйсненні дзіцячых і маладзёжных сацыяльных праграм, праектаў, праектаў накіраваных на карысную занятасць моладзі і падлеткаў, развіццё дзіцячых і маладзёжных ініцыятыў. Удзел дзяцей у злётах і выязных зменах юных сацыяльных педагогаў;
- садзейнічанне ў станаўленні нетрадыцыйных форм адукацыі, культурнай сельскагаспадарчай, прадпрымальніцкай дзейнасці на сяле, развіццё надомнай працы, традыцыйных промыслаў, рамёстваў народнай творчасці.

3. Работа па сацыяльнай дапамозе і абароне сям'і, дзяцінства, якая прадугледжвае:

- арганізацыю дзейнасці розных псіхатэрапеўтычных служб (кансультацыйных пунктаў, тэлефонаў даверу, пакояў даверу і др.) з улікам патрэб насельніцтва;
- арганізацыю дзейнасці аб'яднанняў па аказанні платных і бясплатных паслуг насельніцтву, у тым ліку дзіцячых ініцыятыўных аб'яднанняў у дапамогу насельніцтву;
- арганізацыю работы сацыяльных педагогаў і сацыяльных работнікаў рознабаковай спецыялізацыі па аказанні сацыяльнай, медыцынскай, прававой дапамогі сям'і, дзецям, састарэлым, інвалідам.

4. Работа, па сацыяльнай адаптацыі дзяцей-сірот, якая прадугледжвае:

- арганізацыю работы па замацаванні педагогаў-шэфіў за дзецьмі-сіротамі;
- арганізацыю работы дзяцей-сірот у сем'ях адзіночкі і састарэлых сялян як сацыяльных работнікаў з аплатай за працу;

• дазвол свабоднага наведвання дзецьмі-сіротамі вёскі, сем'яў аднакласнікаў. Дазвол начлегаў у суботнія і нядзельныя дні ў сем'ях дулебчан;

• арыентацыя дзяцей-сірот на далейшае пражыванне ў вёсцы. З гэтай мэтай: накіроўваць сірот ад калгаса «Любушанскі» на навучанне ў ПТВ, тэхнікумы, як стыпендыятаў;

• абарона правоў дзяцей-сірот; прадастаўленне ім юрыдычных даведак на маёмасць бацькоў ці апекуноў; садзейнічанне ў наладжванні цесных сувязей з існуючымі родзічамі;

• арганізацыйная работа з кіраўніцтвам калгаса па забудове жилой плошчы для дзяцей-сірот, якія вернуцца жыць, працаваць у Дулебы пасля вучобы;

• арганізацыя працоўнай дзейнасці дзяцей-сірот з мэтай заробку грошай, якія пойдучь на разліковыя рахункі ашчадных кніжак.

Лабараторыю ўзначальвае дырэктар дзіцячага дома. У структуры лабараторыі чатыры аддзелы-накірункі: навукова-метадычны; сацыякультурных ініцыятыў; сацыяльнай дапамогі і абароны сям'і, дзяцінства; сацыяльнай адаптацыі дзяцей-сірот. Іх узначальваюць намеснікі дырэктара дзіцячага дома.

Лабараторыя з'яўляецца эксперыментальнай пляцоўкай БРЦСП.

Мясцовая педагагічная адміністрацыя ў адносінах да лабараторыі выконвае наступныя функцыі:

- забяспечвае выкананне правоў і абавязкаў лабараторыі з дня зацвярджэння яе як эксперыментальнай пляцоўкі РАА;
- садзейнічае ў забеспячэнні фінансавання лабараторыі за дадатковыя адукацыйныя паслугі, аб'яўленыя эксперыментальнай пляцоўкай;
- садзейнічае ў матэрыяльна-тэхнічным, кадравым забеспячэнні навуковай і практычнай дзейнасці лабараторыі;
- праводзіць штогод ацэнку работы лабараторыі на аснове заключэння экспертнай камісіі, фарміруемай РАА.

Пры лабараторыі на дэмакратычнай аснове ствараецца спецыяльны орган кіравання – Савет, які:

- вызначае механізм рэалізацыі плана-заказу;
- кіруе арганізацыйнай, метадычнай, сацыякультурнай, сацыяльнай дзейнасцю лабараторыі;
- зацвярджае планы, справаздачы лабараторыі, нормы аплаты працы прыцягваемых па дагавору работнікаў;
- разглядае пытанні зместу і арганізацыі дзейнасці лабараторыі;
- укараняе, дзе патрэбна, дзяржразліковую кансультацыйную дзейнасць лабараторыі.

Лабараторыя самастойна па ўзгадненні з загадчыкам РАА вызначае сістэмы і памеры аплаты працы, уключаючы ўсе віды прэмій, надбавак, даплат, узнагарод. Лабараторыя шырока выкарыстоўвае сістэму кантрактаў.

Лабараторыя з'яўляецца самастойнай юрыдычнай асобай, мае статус эксперыментальнай пляцоўкі, дзейнічае на прынцыпах фінансавання арганізацыі-заказчыка – Бярэзінскага РАА.

Зацвярджаецца наступны штатны расклад лабараторыі:

1. Дырэктар на 0,5 стаўкі ;
2. Пам. дырэктара (3 чалавекі) па 0.25 ст. – 0,75 ст.;
3. Сацыяльныя педагогі – 5 чалавек
4. Кіраўнік аддзела культурнага забеспячэння вёсак, кіраўнік праграмы «Міласэрнасць» – 1,0 стаўка.
5. Анімацыйны (сямейны) педагог – 1,0 ст.
6. Кіраўнік аддзела народнай педагогікі – 1,0 ст.
7. Арганізатар вольнага часу падлеткаў і моладзі – 1,0 ст.
8. Сацыяльны работнік па адаптацыі дзяцей-сірот – 1,0 ст. 10. Лабараторыя мае сваю круглую пячатку і штамп.

План работы гуртка «Юны анімацыйны педагог»

№ п/п	Тэма	Гадзіны	Лекцыі	Практычныя заняткі	Хто праводзіць заняткі?	Месца правядзення
1	2	3	4	5	6	7
1.	Лекцыя «Анімацыйны педагог... Хто гэта? Навошта ён?»	2	2		Грудзінскі М.У.	пакой даверу
2.	Гутарка «Хто можа быць анімацыйным педагогам? Дзейнасць юных анімацыйных педагогаў у РБ»	2	2		Губіч І.П.	пакой даверу
3.	Лекцыя «Функцыянальныя абавязкі анімацыйнага педагога і прыкладныя праграмы дзеяння»	2	2		Грудзінскі М.У.	пакой даверу
4.	Гутарка «Анімацыйны педагог на Захадзе: вопыт, праблемы, знаходкі»	2	2		Грудзінскі М.У.	пакой даверу
5.	Складанне сацыяльнага пашпарта сем'яў у вёсцы Дулебы	4 дні		4 дні	Губіч І.П.	абход сем'яў
6.	Апрацоўка дадзеных сацыяльнага пашпарта сем'яў з мэтай аператыўнага аказання сацыяльнай дапамогі бацькам і дзецям, сем'ям	2		4 дні	Губіч І.П.	пакой даверу
7.	Дыягностыка мікраклімату ў сем'ях в. Дулебы	4		4	псіхалаг Губіч І.П., Грудзінскі М.У.	Работа ў сем'ях
8.	Лекцыя «Праблемы «бацькоў» і «дзяцей» сёння	2	2		Грудзінскі М.У.	пакой даверу
9.	Кансультацыя. «Як зняць праблему «бацькоў» і «дзяцей?»	3		3	Губіч І.П., Грудзінскі М.У.	школа

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
10.	Падрыхтоўка і правядзенне вясковага свята «Мы – вашы дзеці». Мэта: паказ бацькам праблем дзяцей, іх жыццёвых цяжкасцей, іх адносін да бацькоў, патрэбы сямейнага побыту, узаемаадносін бацькоў і дзяцей, паказ праекта відэафрагментаў з праекта «ідэальная сям'я».	3		3	Юныя анімацыйныя педагогі, Губіч І.П.	СДК
11.	Кансультацыя. «Як пазбягаць канфліктаў з бацькамі? Як юнаку стаць сябрам бацькі, а дзяўчыне – сяброўкай маці?»	3		3	Губіч І.П., Грудзінскі М.У., юныя анімацыйныя педагогі	школа
12.	Стварыць альбом-распавяд «Лепшыя сем'і з Дулеб: іх лёсы, узаемаадносіны ў сем'ях, сямейныя традыцыі»	2		2	Юныя анімацыйныя педагогі	школа
13.	Лекцыя «Сям'я – аснова нашага грамадства, паказчык «здароўя» грамадства	2	2		Грудзінскі М.У.	пакой даверу
14.	Лекцыя «У сям'і лад – значыць гаспадар багат»	1	1		Грудзінскі М.У.	пакой даверу
15.	Практычныя заняткі ў пакоі «Тэлефон надзеі»	8		8	Губіч І.П.	пакой «Тэлефон надзеі»
16.	Наведванне дома вучняў школы. Мэта: мікраклімат у сем'ях, узаемаадносіны бацькоў і дзяцей, вывучыць, як здымаюцца канфлікты ў сем'ях (наведальце не менш 25 сем'яў)	10		10	Грудзінскі М.У.	хаты вяскоўцаў (сем'і)
17.	Арганізаваць і правесці свята сям'і «Так мы жывём...»	2		2	Губіч І.П., юныя анімацыйныя педагогі	СДК

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
18.	Канферэнцыя бацькоў «Як выхаваш сапраўднага юнака, мужчыну, бацьку, абаронцу сям'і і Радзімы...»	2		2	Грудзінскі М.У.	СДК
19.	Канферэнцыя маці «Дзяўчынка, жанчына, маці...»				Губіч І.П.	СДК
20.	Залік-гутарка «Ці змог бы ты быць анімацыйным педагогам? Ці ёсць у цябе такое жаданне?»				Губіч І.П., Грудзінскі М.У.	пакой даверу

План работы гуртка «Юная гаспадыня»

№ п/п	Тэма	Гадзіны	Лекцыі	Практычныя заняткі	Хто праводзіць заняткі?	Месца правядзення
1	2	3	4	5	6	7
1.	Лекцыя «Юная гаспадыня з Дулеб»	2	2		Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
2.	Лекцыя «Выхавай у сабе абаронцу дзяцей і захавальніцу сямейнага ачага»	2	2		Гоман К.В.	Кабінет сацыяльнай педагогікі
3.	Лекцыя «Дзяўчынка, жанчына, маці...»	2	2		Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
4.	Гутарка «Лепшыя хлебпёкі і каравайніцы зямлі дулебскай»	2	2		Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
5.	Сустрэча з травалёкамі Несцяровіч Н.У. і Беразной В.С.	3		3	Несцяровіч Н.У., Беразная В.С.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
6.	Сустрэча са знакамітымі кухаркамі Дулеб	3		3	Цэдрык К.М.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
7.	Кансультацыя. «Як даглядаць агарод (перыяд пасеву, праполкі, падкормкі, уборкі ўраджаю)».	2		2	Цэдрык К.М.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
8.	Кансультацыя. «Беларуская нацыянальная кухня».	2		2	Цэдрык К.М.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
9.	Кансультацыя. «Як і што шыць навароджанаму?»	2		2	Цэдрык К.М.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
10.	Практыка. «Нацыянальная кухня».	10		10	Цэдрык К.М.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
11.	Практыка. «Кройка і шыццё».	20		20	Цэдрык К.М.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц
12.	Кансультацыя. «Як аформіць букет з жывых кветак, зімовы букет»	2		2	Цэдрык Н.А.	Заняткі праводзяцца ў кабінете сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковых гаспадынь-майстрыц

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
13.	Кансультацыя. «Як стварыць утульнасць у хаце, у пакоі?»	2		2	Цэдрыйк Н.А.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковага гаспадынь-майстрыц
14.	Гутарка «Жанчына – стваральнік здаровага мікраклімату ў сям'і»	2	2		Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах вясковага гаспадынь-майстрыц
15.	Наведванне лепшых сем'яў Дулеб, дзе жанчына знайшла сябе як творца, стала сапраўднай гаспадыняй.	3		3	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
16.	Кірмаш-выстава прадукцыі, вырабляемай жанчынамі з Дулеб: посцілкі, вышиванкі, кройка, шыццё, вязанне.	3		3	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
17.	Кірмаш-выстаўка прадукцыі, вырабляемай юнымі гаспадынямі з Дулеб	3		3	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
18.	Лекцыя «Сучасныя патрабаванні да вядзення вясковай гаспадаркі і роля жанчыны ў гэтай справе».	2	2		Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
19.	У гасцях у бабулі Кацярыны. Кансультацыя. «Як выпечы пірагі, аладкі, бліны, здобу?»	2		2	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
20.	Практыка. «Вышыўка».	20		20	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
21.	Практыка. «Вязанне».	20		20	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
22.	Выстаўка народнага прыкладнага мастацтва «Гэта справа рук лепшых жанок з Дулеб»	3		3	Гоман К.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і хатах народных майстрыц Дулеб
23.	Сустрэча з вясковай народнай песняй «Сёння свята ў нашай хаце...»	3		3	Любецкая М.В.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі і ў хатах народных майстрыц Дулеб
24.	Развучванне беларускіх народных песень...	20		20	Шмарлоўская З.К.	Заняткі праводзяцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі
25.	Залік-гутарка «Якой павінна быць сапраўдная гаспадыня на сяле?»	4			Гоман К.В., Грудзінскі М.У.	Залік праводзіцца ў кабінце сацыяльнай педагогікі

План работы гуртка «Юны гаспадар»

№ п/п	Тэма	Гадзіны	Лекцыі	Практычныя заняткі	Хто праводзіць заняткі?	Месяца правядзення
1	2	3	4	5	6	7
1.	Лекцыя «Юны грамадзянін!.. Ты жывеш на зямлі вясковай»	2	2		Грудзінскі М.Ул.	Кабінет сацыяльнай педагогікі

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
2.	Лекцыя «Жывеш у вёсцы – будзь гаспадаром зямлі!»	1	1		Шмарлоўскі М.М.	Кабінет сацыяльнай педагогікі
3.	Лекцыя «Юны гаспадар»	1	1		Шмарлоўскі М.М.	Кабінет сацыяльнай педагогікі
4.	Канферэнцыя па кнізе «Хатнія энцыклапедыя вясковага гаспадара» М.Ул.Грудзінскага	10			Грудзінскі М.Ул.	Кабінет сацыяльнай педагогікі
5.	Лекцыя «Спецыфіка вясковага кладу жыцця»	2	2		Шмарлоўскі М.М.	Кабінет сацыяльнай педагогікі
6.	Знаёмства з жыццёвым і практычным вопытам народных умельцаў з Дулеб	6		6	Шмарлоўскі М.М.	Хаты вяскоўцаў
7.	Кансультацыя «Як пабудаваць хату на сяле з дрэва і цэглы?»	4		4	Народныя ўмельцы: Цэдрык С.С., Цэдрык У.К.	Дворышчы народных умельцаў
8.	Кансультацыя «Як развесці сад і даглядаць агарод?»	2		2	Любецкі У.А.	Дворышча Любецкага У.А.
9.	Кансультацыя «Пчолы... Пчалярства на тваім падворку»	2		2	Цэдрык У.К.	Пасека гаспадара
10.	Кансультацыя «Як упрыгожыць сваё дворышча, зрабіўшы яго зонай сямейнага адпачынку?»	2		2	Цэдрык М.М.	Падворак гаспадара
11.	Конкурс-агляд на лепшы падворак гаспадара-майстра на ўсе рукі	4		4	Сельскі савет, актыў гуртка	Падворышчы гаспадароў
12.	Арганізаваць і правесці кірмаш-выставу прылад і рэчаў зробленых рукамі вясковых майстроў-гаспадароў	4		4	Сельскі савет, Грудзінскі М.У.	Вяскowy пляц

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
13.	Кірмаш-выстава прадукцыі юных гаспадароў вёскі	2		2	Кіраўнік гуртка, актыў	Вяскowy пляц
14.	Канферэнцыя хлопчыкаў «Юны гаспадар – надзея сям'і, будучы кармілец»	2		2	Кіраўнік гуртка	Кабінет сацыяльнай педагогікі
15.	Лекцыя «Перспектывы развіцця вёскі Дулебы»	2	2		Прараб і інжынер-будаўнік калгаса	Вяскowy пляц
16.	Лекцыя «Фермер і арандатар... Хто яны?»	3	3		Галоўны аграном калгаса	Вяскowy пляц
17.	Кансультацыя «Кадры, новыя прафесіі, новыя тэхналогіі і вытворчыя падраздзяленні ў Дулебах пасля 2000 г.»	2		2	Галоўныя спецыялісты калгаса	Калгасная кантора
18.	Анкетаванне «Калі ты выбіраеш вёску, дык якой ты хочаш яе бачыць?»	2		2	Шмарлоўскі М.М.	Кабінет сацыяльнай педагогікі
19.	Вечар ушанавання ганаровых земляробаў зямлі дулебскай	2		2	Шмарлоўскі М.М., актыў	Актавая зала
20.	Распрацоўка і абарона асабістага праекта вясковага падворка, распрацаванага юным гаспадаром «Тут я жыву» (праект забудовы 2000 года)	3		3	Грудзінскі М.У., Шмарлоўскі М.М., Ісаеў І.М., старшыня калгаса	Кабінет старшыні калгаса
21.	Залік-гутарка «Якім я ўяўляю сябе гаспадаром на дулебскай зямлі ў 16,18,25, 35 гадоў»	4			Камісія, старшыня – кіраўнік калгаса «Любушанскі» Ісаеў І.М.	

План работы гуртка «Юны сацыяльны педагог»

№ п/п	Тэма	Гадзіны	Лекцыі	Практычныя заняткі	Хто праводзіць заняткі?	Месца правядзення
1	2	3	4	5	6	7
1.	Лекцыя «Сацыяльны педагог на сяле, яго значымасць і неабходнасць».	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
2.	Лекцыя «Сацыяльны педагог – галоўны дарадцы вучня, педагога, бацькоў».	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
3.	Лекцыя «Юны сацыяльны педагог... Якім яму быць?»	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
4.	Лекцыя «Работа сацыяльнага педагога ў мікрасоцыуме».	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
5.	Лекцыя «Работа сацыяльнага педагога ў нацыянальным асяродку».	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
6.	Лекцыя «Сацыяльны педагог – пасрэднік паміж сям'ёй, школай, грамадскасцю».	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
7.	Лекцыя «Сацыяльная педагогіка сёння ...»	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
8.	Складанне асабістага індывідуальнага плана работы юнага сацыяльнага педагога (праграма дзеяння на год).	3		3	Грудзінскі М.Ул., юныя сацыяльныя педагогі	Кабінет сацыяльнай педагогікі
9.	Лекцыя «Юны сацыяльны педагог – прадаўжальнік спраў сацыяльнага педагога школы».	2	2		Губіч І.П., юныя сацыяльныя педагогі	Пакой даверу

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
10.	Лекцыя «Што можа зрабіць для грамадства юны сацыяльны педагог?»	2	2		Губіч І.П.	Пакой даверу
11.	Правесці свята для дзяцей-інвалідаў сяла «Дзеці нашага сяла – гэта шчырая сям'я».	3		3	Грудзінскі М.Ул., РАА	СДК
12.	Складзі спісы жыхароў Дулеб, якім патрабуецца сацыяльная дапамога.	2		2	Грудзінскі М.Ул., юныя сацыяльныя педагогі	Пакой даверу
13.	Арганізаваць работу сацыяльных работнікаў з ліку дзяцей, якія будуць аказваць сацыяльную дапамогу сяльчанам у частковым вядзенні дамашняй гаспадаркі.	2 г. у дзень		2 г. у дзень	Грудзінскі М.Ул., юныя сацыяльныя педагогі	Дзейнасць у хатах састарэлых, адзіночкі, хворых
14.	Распрацаваць (кожнаму гурткоўцу) па 3 сцэнарыі свята для дзяцей-інвалідаў вёскі, адзіночкі, састарэлых, інвалідаў «Дарагія мае землякі».				Грудзінскі М.У.	Самастойна (дома)
15.	Складзі (па 1 у месяц) 9 альбомаў, якія будуць расказваць пра гісторыю Дулеб, радавод цікавых сем'яў з Дулеб, пра лепшых людзей сяла; альбомы-летанісы «Памяць» (аб франтавіках вёскі, аб гісторыі школы).	10		10	Грудзінскі М.Ул., Губіч І.П., актыў юных сацыяльных педагогаў	Кабінет сацыяльнай педагогікі
16.	Правесці аперацыю «Юны сацыяльны педагог – дзіцячаму саду».	студзень снежань			Шмарлоўскі М.М.	Д/сад

Працяг табліцы

1	2	3	4	5	6	7
17.	Правесці аперацыю «Юныя сацыяльныя педагогі – мясцоваму ФАПу».	снежань студзень			Шмарлоўскі М.М.	ФАП
18.	Правесці аперацыю «Юныя сацыяльныя педагогі – СДК і бібліятэцы».	студзень снежань			Шмарлоўскі М.М.	СДК, с/б
19.	Правесці вечар, прысвечаны пасвячэнню ў юныя сацыяльныя педагогі.	верасень			Грудзінскі М.У.	Актавая зала
20.	Залік-гутарка «Такім павінен быць сапраўдны юны сацыяльны педагог!»	чэрвень			Грудзінскі М; Ул., Губіч І.П., Шмарлоўскі М.М.	Кабінет сацыяльнай педагогікі

Курс «Спадчына роднага краю» (праграма)

Раздзел I. «Старажытная Беларусь»

Першы год навучання

Уводзіны – 1 гадзіна

Полацкі перыяд

1. Народ і яго гісторыя – 2 гадзіны
2. Прыродна-геаграфічныя асаблівасці Беларусі – 2 гадзіны

Кароткі агляд даіндаеўрапейскага перыяду нашай гісторыі – 11 гадзін

1. Балты – 2 гадзіны
2. Славянскае засяленне Беларусі – 3 гадзіны
3. Племянныя саюзы і «княжанні» – 2 гадзіны
4. Славяне і балты – 2 гадзіны
5. Крывіцка-дрыгавіцкія ўзаемаадносінны і ўзвышэнне Полацка – 2 гадзіны

Беларусь з сярэдзіны IX ст. да сярэдзіны X ст. – 6 гадзін

1. Кіеў – Ноўгарад – Полацк – 3 гадзіны
2. Падзеі 80-х гадоў IX ст. і паходы на Візантыю – 3 гадзіны

Беларусь у другой палове X стагоддзя

1. Летапісныя апавяданні 980, 988 і 1128 гг – 2 гадзіны
2. Князь Рагвалод – 2 гадзіны
3. Князь Тур – 2 гадзіны
4. Барацьба радзімічаў і іншыя падзеі – 2 гадзіны
5. Князеўна Рагнеда – 3 гадзіны

Другі год навучання

Беларусь у XI стагоддзі – 8 гадзін

1. Старажытная Літва – 2 гадзіны
2. Тураўскія падзеі – 2 гадзіны
3. Час Брачыслава – 2 гадзіны
4. Панямонскія, тураўскія і смаленскія падзеі ў сярэдзіне XI ст. – 2 гадзіны

Усяслаў Чарадзеі – 14 гадзін

1. Асоба князя і яго пачатковая дзейнасць – 2 гадзіны
2. Нямігская бітва і пасля яе – 2 гадзіны
3. З вязняў у вялікія князі – 2 гадзіны
4. Вяртанне ў Полацк і барацьба за яго – 2 гадзіны
5. Кірункам на свой шлях – 2 гадзіны
6. Адны з самых крывавых – 2 гадзіны
7. Незвычайныя падзеі ў Полацку – 2 гадзіны
8. Абсягі дзейнасці Усяслава – 2 гадзіны

Беларусь у XII стагоддзі – 11 гадзін

1. Сыны Усяслава, іх перамогі і паражэнне – 3 гадзіны
2. Барысавы камяні – 2 гадзіны
3. Глеб Менскі, яго асоба і дзейнасць – 3 гадзіны
4. З'езд у Смаленску і паход на Полацк – 3 гадзіны

Трэці год навучання

1. Высылка полацкіх князеў, паходы на Літву і іншыя падзеі – 3 гадзіны
2. Новыя ўскладненні і цяжкасці – 2 гадзіны
3. Тураў і Смаленск паказваюць сваю моц – 2 гадзіны
4. Выдаляюць Рагвалода, бяруць Расціслава – 2 гадзіны
5. Выдаляюць Расціслава, бяруць Рагвалода – 2 гадзіны
6. Полацк ідзе на Менск і церпіць паражэнне – 2 гадзіны
7. Менск ідзе на Полацк і церпіць паражэнне – 2 гадзіны
8. Праз міжудзельны лабірынт да адзінства – 3 гадзіны
9. Спроба расколу і прадвесце новай пагрозы – 3 гадзіны
10. Віцебская перамога і мір з Ноўгарадам – 3 гадзіны

11.	Узвышэнне Пінска над Туравам, пачатак заняпаду Смаленска	– 3 гадзіны
12.	Дзве загадкі. Культурныя здабыткі	– 3 гадзіны
13.	Смаленскі князь Расціслававіч	– 3 гадзіны

Чацверты год навучання

Беларусь у першай палове XIII стагоддзя		– 30 гадзін
1.	За крыжам прапаведніка - меч заваёўніка	– 3 гадзіны
2.	Вячка і Усевалад у барацьбе з крыжакамі	– 3 гадзіны
3.	Полацк адступае, але барацьбу працягвае	– 3 гадзіны
4.	Узаемаадносіны Полацка са Смаленскам	– 3 гадзіны
5.	Літва- саюзніца Полацка	– 3 гадзіны
6.	Сувязь Пінска з Навагарадкам	– 3 гадзіны
7.	Цяжар барацьбы прыпадае на Пінск	– 3 гадзіны
8.	Навагарадская зямля і Літва	– 3 гадзіны
9.	Навагарадская зямля, краіна развітага феадальнага грамадства	– 3 гадзіны
10.	Абагульняючыя заняткі па раздзеле «Старажытная Беларусь»	– 3 гадзіны

Раздзел II

«Гістарычная спадчына Бярэзінскага раёна»

Першы год навучання

1.	Беразіно – раённы цэнтр Мінскай вобласці	– 1 гадзіна
2.	Першыя ўспаміны аб мястэчку Беразіно ў летапісах 1501 года	– 1 гадзіна
3.	Сярэдзіна XVI стагоддзя, улада князёў Сапегаў	– 1 гадзіна
4.	Барацьба мясцовых жыхароў супраць засілля польскіх магнатаў	– 1 гадзіна
5.	Паўночная вайна. Баявыя дзеянні ў Беразіно	– 1 гадзіна
6.	Дапамога жыхароў мястэчка рускім войскам	– 1 гадзіна
7.	1793 год, уваход мястэчка Беразіно ў склад Расіі	– 1 гадзіна
8.	Нашэсце Напалеона ў 1812 годзе	– 1 гадзіна
9.	Барацьба супраць захопнікаў і падтрымка рускай арміі	– 3 гадзіны
10.	Хто насяляў і насяляе г. Беразіно?	– 1 гадзіна
11.	Адкуль паходзіць назва Беразіно?	– 1 гадзіна
12.	Геаграфічнае становішча Беразіно	– 1 гадзіна
13.	Развіццё прамысловасці і гандлю, рост насельніцтва	– 1 гадзіна
14.	Адкрыццё навучальных устаноў. Пачатак іх работы	– 1 гадзіна
15.	1904 год, дзейнасць бібліятэкі горада Беразіно і іншых асветніцкіх устаноў	– 1 гадзіна

16.	Сістэма аховы здароўя насельніцтва ў тагачасным Беразіно	– 1 гадзіна
17.	Жыццё рабочых і рамеснікаў	– 1 гадзіна
18.	Узнікненне сацыял-дэмакратычных гурткоў у Беларусі па прыкладзе «Саюза барацьбы за вызваленне рабочага класа»	– 1 гадзіна
19.	Пачатак дзейнасці ў Беразіно тайнага рабочага гуртка. Роль Д.Маркоўніка ў яго стварэнні	– 1 гадзіна
20.	Палітыка ўлад у адказ на дзейнасць гуртка рабочых	– 1 гадзіна
21.	Стачка вучняў і масцеравых у кастрычніку 1901 года	– 1 гадзіна
22.	Расправа паліцыі над паўстанцамі	– 1 гадзіна
23.	Адгалоскі першай рускай рэвалюцыі на тэрыторыі Бярэзіншчыны	– 1 гадзіна
24.	Забастоўка 1 сакавіка 1905 года	– 1 гадзіна
25.	Мітынг у вёсцы Трасцянка	– 1 гадзіна
26.	Падаўленне народных хваляванняў	– 1 гадзіна
27.	Забастоўка 30 чэрвеня 1905 года, яе масавы характар	– 1 гадзіна
28.	Патрабаванні паўстаўшых у час дэманстрацыі 1905 года	– 1 гадзіна
29.	Разгром паўстання	– 1 гадзіна
30.	Становішча працоўных пасля рэвалюцыі 1905-1907 гадоў	– 1 гадзіна
31.	Апусташэнне раёна ў гады першай сусветнай вайны	– 1 гадзіна
32.	Радасная сустрэча весткі аб звяржэнні царызму	– 1 гадзіна
33.	Урачыстыя сходы і мітынгі	– 1 гадзіна
34.	Доўгачаканы кастрычнік 1917 года	– 1 гадзіна
35.	Выхадцы з Бярэзінскага раёна – актыўныя ўдзельнікі Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ў Петраградзе	– 1 гадзіна
36.	Лістапад 1917 года. Устанаўленне Савецкай улады ў Беразіно	– 1 гадзіна

Другі год навучання

1.	Мяцеж польскага корпуса на чале з генералам І.Р.Доўбар-Мусніцкім супраць маладой Рэспублікі Саветаў	– 1 гадзіна
2.	Цяжкае становішча мясцовага сялянства ў перыяд засілля польскіх улад	– 1 гадзіна
3.	Студзень 1918 года, уступленне ў Беразіно кайзераўскіх войск	– 1 гадзіна
4.	Акупацыя мястэчка войскамі белапалыякаў у жніўні 1919 года	– 1 гадзіна
5.	Пачатак барацьбы бярэзінцаў, стварэнне падпольных арганізацый, партызанскіх атрадаў	– 1 гадзіна
6.	Дзейнасць настаўніка з в. Падваложка М.А.Бабіновіча	– 1 гадзіна
7.	Вызваленне Беразіно	– 1 гадзіна

8. Дзейнасць 28-й стралковай брыгады 10-й стралковай дывізіі ў вызваленні Беразіно – 1 гадзіна
9. Узнагарода ордэнам Чырвонага Сцяга камандзіра 72-га стралковага палка 8-й стралковай дывізіі С.Я.Грыбава, камандзіра батарэі В.Э.Тарановіча і іншых за мужнасць і гераізм – 1 гадзіна
10. Праслаўлены савецкі вайсковец С.Я.Грыбаў – 1 гадзіна
11. Мужнасць учынкаў Ф.І.Кузняцова – 1 гадзіна
12. Жыхары Беразіно і навакольных вёсак – удзельнікі грамадзянскай вайны – 5 гадзін
- а) І.Е.Чорны(1899-1980г.г.)
- б) Р.Б.Рахновіч
- в) Слаўны баявы шлях С.Д.Чагана
- г) удзел бярэзінцаў у падаўленні Кранштадскага мяцяжу 1921 года (Ф.А.Валькевіч, Ф.Е.Цішкевіч, І.Л.Слабко)
18. Канец грамадзянскай вайны. Гады мірнага будаўніцтва – 1 гадзіна
19. Насталі цяжкія гады (голад, разруха, недахоп сыравіны, паліва, абсталявання) – 1 гадзіна
20. Дзейнасць бандытаў супраць Савецкай улады – 1 гадзіна
21. Барацьба камуністаў і камсамольцаў з кулацкімі бандамі – 1 гадзіна
22. 1922 год, узнікненне ў горадзе Беразіно першага саўгаса «Серп» – 1 гадзіна
23. Вестка аб смерці Ул.І.Леніна, мнагалюдны жалобны мітынг у мястэчку Беразіно – 1 гадзіна
24. Новы адміністрацыйны падзел 17 ліпеня 1924 года. Утварэнне Бярэзінскага раёна, яго ўваход у склад Барысаўскай акругі – 1 гадзіна
25. Першая раённая канферэнцыя 10-11 верасня 1924 года – 1 гадзіна
26. Індустрыяльнае развіццё ў гады першых пяцігодак – 1 гадзіна
27. Стаханаўскі рух – дапамога ў выкананні заданняў другой пяцігодкі – 1 гадзіна
28. Першы раённы злёт стыханаўцаў 6-7 снежня 1936 года – 1 гадзіна
29. Будаўніцтва прамысловых прадпрыемстваў у пачатку 40-х гадоў – 1 гадзіна
30. Пospехі ў індустрыялізацыі краіны – умовы для стварэння сумесных сялянскіх гаспадарак – 1 гадзіна
31. Утварэнне І.С.Махначом у вёсцы Гарадзішча першай у раёне сельскагаспадарчай камуны – 1 гадзіна
32. 1929 год. Масавае ўступленне сялянства ў калгасы – 1 гадзіна
33. Новае жыццё сялянства з утварэннем калгасаў – 1 гадзіна
34. Рэальная дапамога рабочых Беразіно калгасам – 1 гадзіна
35. Роля Вялікаборскай МТС, яе палітаддзела ў станаўленні калгасаў – 1 гадзіна

36. Новае жыццё нараджалася ў нялёгкай барацьбе з кулацтвам і яго наймітамі – 1 гадзіна

Трэці год навучання

1. Подзвігі герояў-камсамольцаў у барацьбе за савецкую ўладу – 1 гадзіна
2. Гераічнае жыццё героя-камсамольца Мікалая Рыбачонка – 1 гадзіна
3. 20-30 гады. Развіццё культуры, народнай адукацыі, медыцыны ў Бярэзінскім раёне – 1 гадзіна
4. Першы радыёпрыёмнік – прэмія жыхарам раёна за актыўны ўдзел у зборы грошай на будаўніцтва самалёта. Уступленне ў дзеянне радыёвузла ў 1928 годзе – 1 гадзіна
5. Выпуск першага нумара раённай газеты (2 лістапада 1931 года) – 1 гадзіна
6. Будаўніцтва ў Беразіно першай друкарні (1934 год) – 1 гадзіна
7. Барацьба раённай партыйнай арганізацыі за пераўтварэнні ў раёне – 1 гадзіна
8. І.В.Крывец – першы сакратар Бярэзінскага райкома партыі. Яго заслугі перад Бярэзінскім раёнам – 1 гадзіна
9. Грамадская дзейнасць К.М.Рабухі – першага сакратара Бярэзінскага райкома партыі – 1 гадзіна
10. П.Ф.Голуб – актыўны ўдзельнік Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны – 1 гадзіна
11. Вырашэнне задач сацыялістычнага будаўніцтва і пераўтварэнне Беразіно ў гарадскі пасёлак – 1 гадзіна
12. Суровыя выпрабаванні. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны – 1 гадзіна
13. Жорсткія баі на рацэ Беразіне – 1 гадзіна
14. Зверствы фашыстаў на захопленай зямлі Бярэзіншчыны – 1 гадзіна
15. Пачатак барацьбы з ворагам. Арганізацыя партызанскага руху – 2 гадзіна
17. Іх імёны ніколі не будуць забыты – 2 гадзіна
19. Камуністы-арганізатары ўсенароднай барацьбы з акупантамі – 1 гадзіна
20. Утварэнне Бярэзінскага падпольнага райкома партыі на чале з І.К.Сакалоўскім. Дзейнасць падпольшчыкаў – 2 гадзіна
22. Беразіно пасля заканчэння вайны – 1 гадзіна
23. Шлях да перамогі быў нялёгкі – 2 гадзіна
25. Пачатак аднаўлення народнай гаспадаркі – 1 гадзіна
26. Пospехі працоўных у развіцці сельскай гаспадаркі. Высокія ўзнагароды дзяржавы – 1 гадзіна
27. Рост прамысловай прадукцыі – аснова павышэння дабрабыту – 1 гадзіна

28.	Горад Беразіно сёння. Знешні выгляд горада	– 1 гадзіна
29.	Экспедыцыя ў горад Беразіно	– 2 гадзіна
31.	Сустрэча з працаўнікамі Бярэзінскага ільнозавода	– 1 гадзіна
32.	Адпачынак працоўных. Работа сельскіх калектываў мастацкай самадзейнасці	– 1 гадзіна
33.	Бярэзінская зямля – радзіма вучоных, відных дзеячаў культуры	– 4 гадзіны
	а) Г.Л.Старобінец – вядомы савецкі хімік, член-карэспандэнт Акадэміі навук РБ	
	б) Мастак Д.І.Алейнік – гонар нашага раёна	
	в) Творчая дзейнасць мастака М.К.Казакевіча	
	г) Беразіно – радзіма мастака кіно і графікі М.В.Бярковіча	

Раздзел III

“Фальклор – душа народа”

5 клас

1. Народазнаўства. Гісторыя кожнага – гэта летапіс народа. Ты – часціна свайго народа. Ведаць яго жыццё, культуру – твой абавязак.
2. Вусная паэтычная творчасць. Свет і людзі. Жанры вуснай паэтычнай творчасці.
3. Народныя прыкметы. Творы фальклору – вялікая мудрасць. Яны губляюцца, забываюцца. Патрэбна іх захаваць: збіраць, перапісваць. Даць параду, як запісаць фальклорныя творы – песні, казкі, прымаўкі, прыказкі.
4. Жанры фальклору. Песні, казкі, легенды, прыказкі, гульні, загадкі. Ілюстрацыі да іх. Заданне: запісаць народныя скаргы з вуснаў старэйшых вяскоўцаў.
5. Народныя гульні. Гульня як жанр народнай творчасці. Іх значэнне як магічнага ўплыву на прыроду. Гульні, запісаныя на Беларусі. Заданне: запісаць гульні сваёй вёскі.
6. Гульні нашай вёскі. Развучванне гульні, якую перапісалі вучні.
7. Даўнія каляндарныя абрады і звычаі. Сувязь людзей з прыродай, страх перад ёй. Магія слова. Каляндарна-абрадавыя звычаі, песні.
8. Свята спаткання вясны. Як людзі сустракалі вясну. Заклікі да вясны, дажджу, птушак. Вяснянкі. Абрадавыя гульні. Уплыў людзей на прыроду. Заданне: запісаць вяснянкі сваёй вёскі.
9. Сустрэча вясны ў нашай вёсцы. Вясновыя абрады, звычаі, прыкметы. Вяснянкі, карагоды, якія запісалі вучні.

10. Свята Івана Купала. Купала – сярэдзіна лета, анагеіі росквіту прыроды. Сімволіка Купальскага абраду. Упрыгожванне Купальскага дрэва, пляценне вяноў, карагоды. Купальскія песні. Заданне: запісаць Купальскія песні і гульні.
11. Свята Купала ў нашай вёсцы. Як праходзіў абрад Купала ў нашай вёсцы?
12. Зажынкі – свята хлеббароба. Вучні апавядаюць, як праходзіў абрад, якія песні яны запісалі, выконваюць іх. У школу запрасілі вясковых выканаўцаў жніўных песень: Цэдрык Варвару Іванаўну, Шмарлоўскую Зінаіду Карпаўну.
13. Зажынкі ў нашай вёсцы. Паездка і ўдзел у свяце зажынак у саўгасе “Любушанскі”.
- 14-15. Калядкі і шчадроўкі. Жыццё людзей залежыць ад прыроды. Абрад шчадравання. Пяклі хлеб, варылі зерне. Багаты вечар – багаты ўраджай. Заданне: запісаць мясцовыя калядкі і шчадроўкі.
16. Абрад шчадравання ў нашай вёсцы.
17. Народныя прыкметы. Народныя прыкметы пра надвор’е, ураджай. Заданне: запісаць прыкметы сваёй вёскі.
18. Птушкі – нашы сябры. Прабужэнне прыроды. Птушкі – прадвеснікі вясны. Птушкі ў песнях, казках, легендах.
19. Народныя легенды. Легенда як жанр. Міфалагічныя легенды. Легенда пра расліны, кветкі, дрэвы, травы Беларусі. Заданне: запісаць легенды роднай вёскі.
20. Песня – душа народа. Як і кім складаліся песні? Значэнне песні ў жыцці чалавека.
21. Песні роднай вёскі Дулебы. Запісаць песні вясковых пявунняў.
22. Калыханкі. Расказаць пра маміну песню. Калыханка як жанр. Заданне: запісаць дома калыханкі.
23. Памяць маіх нашчадкаў. Даць паняцце слова род. Маці як захавальніца роду. Род, радзіма, радня. Традыцыі беларускага народа.
24. Памяць радавода. Дзеці апавядаюць пра сваіх родзічаў, дзядоў, прадзедаў, прыносяць сямейныя альбомы, рэчы, якія зрабілі родзічы.
- 25-26. Родная вёска Дулебы. Від паняцця “род”, “родны”, “родная зямля”? Твая вуліца, твае суседзі. Расказаць пра аднавяскоўцаў. Мая вуліца. Мая родная вёска. Знаёмства з паходжаннем назвы вёскі Дулебы. Легенды пра вёску.
27. Родная песня, роднае слова. Мова маці, мова Купалы і Коласа.
28. Купала ў нашай хаце. Ушанаванне вобраза Купалы ў памяці ўдзячных нашчадкаў.
29. Правілы народнага этыкету. Народныя вітанні, гасціннасць, запрашэнні-засывы.
- 30-31. Народнае мастацтва Беларусі. Духоўная, матэрыяльная культура. Народ – творца мастацтва. Віды дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва: вышыўка, ручное ткацтва, народная кераміка, разьба па дрэве.
32. Разьба па дрэве ў нашай вёсцы. Кераміка.
- 33-34. Фальклорная практыка.

6 клас

1. Народазнаўства. Уступны ўрок.
- 2-3. Народныя гульні. Урок будучага па матэрыялах, якія сабраны летам.
- 4-5. Каляндарныя абрады і звычаі. Урок пабудаваны на навуковым аналізе матэрыялаў, якія падрыхтавалі вучні летам. Вучні ілюструюць, аналізуюць песні, калі і кім яны выконваліся, як захаваліся.
6. Народныя прыкметы. Вучні сабралі матэрыял, размеркавалі яго па тэмах (пра надвор'е, ураджай).
7. Песня – душа народа. Азнаямленне з жанрамі песні: гістарычныя, бурлацкія, сацыяльна-бытавыя, лірычныя, жартоўныя, абрадавыя, пра каханне.
8. Песня – душа народа. Аналіз песень, якія вучні запісалі летам.
9. Маміна песня. Аналіз дзіцячага фальклору – калыханак, забавлянак.
- 10-11. Памяць радаводу. Вучні апавядаюць пра сваіх родзічаў. Даць паняцце пра геналагічнае дрэва.
- 12-13. Родная вёска Дулебы. Матэрыялы, якія сабралі вучні летам: легенды, пераказы, песні, прыказкі. Легенды пра паходжанне назвы рэчкі, месца.
14. Родная песня, роднае слова. Пра беларускую мову. Праілюстраваны на аснове фальклорных твораў, запісаў, фанаграм, мову людзей розных рэгіёнаў рэспублікі. Жывая мова – мова тваёй маці, тваёй вёскі.
15. Мудрае слова народа. Урок пра прыказкі і прымаўкі. Выкарыстанне мясцовых скарабаў.
- 15-17. Легенды майго краю. Аналіз твораў, якія вучні сабралі летам.
18. Народныя асілкі.
- 19-20. Гераічная легенда. Гераічная легенда як жанр. Героі легенд: князі, багатыры, казакі, татары.
21. Хутка казка мовіца. Сімволіка казак. Казка ў тваёй хаце. Запісаць казкі ад старажыт Дулеб.
22. Хутка казка мовіца. Урок на матэрыялах, якія сабралі дзеці.
23. Заняткі насельніцтва Беларусі часоў Кіеўскай Русі.
24. Даўнія беларускія рамёствы. Бытавая тэхніка. Ці захаваліся зараз прозвішчы і аб чым яны апавядаюць: Бандарчык; Ганчар, Ганчарова.
25. Рамёствы майго сям'я. Сустрэча з народнымі майстрамі вёскі Цэдрыкам С.С., Цэдрыкам М.М., Любецкім У.А., Бурмістронкам Р.В.
26. Народная вышыўка.
27. Знаёмства з работамі жыхаркі вёскі Дулебы Ігнатовіч Фені Васільеўны.
28. Купала ў нашых хатах.
29. Народны роспіс. Майстры народнага роспісу: Самцы Мацвей Міхайлавіч і Зінаіда Фёдараўна.
- 30-34. Фальклорна-этнаграфічная практыка. Афармленне матэрыялаў. Заданне на лета.

7 клас

1. Народазнаўства як прадмет.
- 2-4. Зямля-карміліца. Славяне-земляробы. Зямля-маці, Зямля-багіня. Міфалагічнае ўяўленне зямлі, неба, сонца, месяца, зорак, хмар, дажджу і г.д. Зямляробская міфалогія. Ушаноўванне дрэў, лясоў, гаёў, зярна, раслін. Земляробскія абрады.
5. Паглыбленае вывучэнне земляробчых абрадаў: сустрэча вясны, Купалля, зажыткі, шчадраванне, выкліканне дажджу. Ушанаванне вады, рэчак, студні.
6. Свята Зелены. Ушанаванне прыроды, раслін. Зялёная нязеля. Упрыгожванне хаты, выкліканне дажджу. Свяшчэнныя дрэвы: дуб, бяроза, клён, ліпа. Вянок як ушанаванне раслін. Запісаць легенды, абрады.
7. Абрады, якія запісалі вучні ў вёсках Дашніца, Падосава. З мінуўшчыны: як упрыгожвалі хату, двор, вуліцу. Легенды і павер'і.
8. Купала – апагей росквіту прыроды. Купальскае дрэва. Сувязь з сонцам і дажджом. Абрады з дрэвам. Ілюстрацыйны матэрыял. Кветка папараці.
- 9-10. Зажыткі – абрад шанавання зямлі, нівы, хлебараба. Засяванне нівы, зажыткі. Першы і апошні сноп. Песні на полі. Наведаць Цэдрык Варвару Іванаўну і запісаць песні пра жніво. Запісаць абрады.
11. Хлеб. Выпяканне хлеба, ушанаванне яго ў народзе. Хлеб – сімвал сонца. Каравай. Хлеб як бажаство. Хлеб у жыцці людзей.
12. Хлеб. Гісторыя хлеба. Музеі хлеба ў рэспубліцы.
- 13-14. Новы год у славян. Абрад засявання. Шчадроўкі. Міфалагічныя вобразы сонца, месяца, зорак. Песні. Ваджэнне казы.
15. Песня – душа народа. Песні надолі і змагання. Песні пра службу ў войску. Песні пра каханне.
16. Песня – душа народа. Песні пра сямейнае жыццё. Жартоўныя песні.
17. Сімволіка песенных вобразаў: дрэвы, рэчкі, птушкі, горы, расліны.
18. Народныя п'явунні вёскі Дулебы: Шмарлоўская З.К., Тоўсцік Н.М., Цэдрыкі В.К., Г.В.
19. Народныя спевакі рэспублікі: Вольга Шутава, Валянціна Пархоменка, Надзея Мікуліч, Яраслаў Еўдакімаў, фальклорны калетыў “Купалінка”.
20. Народныя музыкі.
21. Народны тэатр.
22. Памяць радаводу. Працяг тэмы, якую пачалі ў 5-6 класах.
23. Гісторыя вёскі – часцінка гісторыі Бацькаўшчыны. Матэрыялы пра сяло, раён, вобласць. Мова вёскі, звычаі, абрады, песні ў нашым краі.
24. Крыніцы майго дзяцінства.
25. Даўнія сельскія звычаі. Талака.
26. Хата мая. Жыццё славян. Даўнія абрады, сімволіка архітэктуры. Легенды пра хатніх духаў. Вокны, дзверы, печ – сімволіка часцін жытла. Заданне: сабраць матэрыял пра сваю вёску.

27. Мясцовы матэрыял. Легенды, песні. Хата – сімвал радзімы. Бацькоўская хата. Даўнія і новыя хаты. Абрад закладання хаты.
28. Легенды роднага краю. Міфалагічныя легенды. Вобразы русалкі, ведзьмы, лесавіка.
29. Там, каля млына ... Дзеці збіраюць матэрыялы пра млын, вятрак, мельнікаў; песні, казкі, легенды, прыслоўі. Вятрак як від архітэктуры.
30. Народная вышыўка. Паходжанне, сімволіка, віды вышыўкі, тэхніка. Вышыўка ў маёй вёсцы. Даўняя вышыўка і сучасная.
31. Экскурсія да жыхароў в. Дулебы Ігнатовіч Фені Васільеўны, Цэдрык Зінаіды Якаўлеўны, Тубалевай Анастасіі Міхайлаўны.
32. Майстры па разьбе, пляценні, і аплікацыі: Цэдрык С.С., Бурмістонак Р.В.
33. Фальклорна-этнаграфічная практыка. Афармленне матэрыялаў. Заданне на лета.

8 клас

1. Народазнаўства як прадмет.
2. Этнаграфія.
3. Забавы моладзі на тэрыторыі Беларусі. Вясянкі. Звычай моладзі. Шлюбная сімволіка хараводаў, калядак дзяўчат і хлопцаў. Звычай Купальскага абраду.
4. Цячэ рэчанька, цячэ быстрая ... Міфалагічнае ўяўленне аб бурлівай вадзіцы, як элемент уступлення ў шлюб. Легенды, песні пра мясцовыя рэкі. Беражлівыя адносінны да рэчак, крыніц. Сімволіка вады ў песнях.
5. Хлеб у абрадах і звычаях. Сімволіка сонца. Хлеб у каляндарных, сямейных абрадах (вяселле, пахаванне, радзіны і г.д.). Хлеб у іншых народных традыцыях.
6. Памяць радаводу.
7. Радзінны абрад.
8. Сімволіка пахавальнага абраду.
9. Пахаванне ў нашай вёсцы Дулебы. Матэрыялы, якія сабралі вучні.
10. Вяселле на Беларусі. Сімволіка, традыцыі, песні.
11. Вяселле ў нашай вёсцы.
12. Ручнік у абрадах, звычаях, у жыцці людзей.
13. Сарочка-вышыванка. Сельскія майстрыхі.
- 14-15. Народная медыцына. Сувязь людзей з прыродаю. Лекавыя расліны.
16. Легенды пра каліну. Вобраз каліны ў народнай творчасці.
17. Дуб у Беларусі. Дуб як сімвал.
18. Народныя вырабы з дрэва. Народныя майстры разьбы па дрэве.
19. Сімволіка раслін у даўніх абрадах і песнях. Сімволіка вянка (калядкі, вясянкі, купальскія, лірычныя). Хмель, барвінок, каліна.
20. Мак на Беларусі. Мак – даўняя культура. Мак у абрадах, павер'ях, звычаях. Мак на сталі.
21. Ой не рэж косу ... Сімволіка касы ў мінулыя часы, каса ў абрадах.

22. Даўнія сельскія звычаі. Вячоркі. Звычаі тваёй вёскі.
23. Летапісцы вёскі Дулебы.
24. Народныя промыслы на Беларусі.
25. Ткацтва. Палатно.
26. Віды ткацтва. Майстры ткацтва.
27. Экскурсія ў вёску Любушаны. Наведаць ткачыху Несцяровіч Ніну Мікаласёўну. Правесці практычную работу.
28. Сімволіка ў ткацтве.
29. Ганчарства – даўнейшае рамяство.
30. Вядомыя ганчары Беларусі.
31. Збіральнікі фальклору (Ф.М.Янкоўскі, Р.Шырма, К.К.Крапіва і інш.).
- 32-36. Фальклорна-этнаграфічная практыка. Афармленне матэрыялаў. Заданне на лета.

9 клас

1. Народазнаўства. Уступны ўрок.
- 2-3. Мастацтва Беларусі. Грамадскія і культурныя дзеячы: Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Мяленцій Сматрыцкі, Афанасій Філіповіч, Рыгор Цамблак.
4. Знаёмства з творами народнага мастака БССР Казакевіча Мікалая Канстанцінавіча, які нарадзіўся ў вёсцы Дулебы.
5. Дзяцінства мастака. Наведаць брата мастака Казакевіча Івана Канстанцінавіча.
6. Свята Івана Купала. Паходжанне Купалля. Запісаць святканне Купалля ў мінулым. Наведаць Цэдрык Варвару Іванаўну, навучыцца ў яе спяваць купальскія песні і перапісаць легенды пра папараць-кветку.
7. Легенда пра папараць-кветку. Наведаць старажылаў вёскі.
8. Дажынкi – свята хлебараба. Хлеб – наша багацце. Наведаць саўгас “Любушанскі” у дзень зажынак і прыняць удзел у святкаванні зажынак.
9. Памяць радаводу. Запісаць ад родзічаў пра дзядулю, які ўдзельнічаў у войнах. Прынесці ў школу сямейныя альбомы, рэліквіі.
10. Дзявочыя галаўныя ўборы. Знаёмства з прычоскамі, шапачкамі немаўлят, з зажыначнымі вянкамі.
11. Старажытныя галаўныя ўборы в. Дулебы. Вясельныя вянкi. Ілюстрацыйны матэрыял. Прынесці ў школу фотаздымкі з сямейнага альбома па тэме заняткаў.
12. Цэдрык Іван Уладзіміравіч – мастак-сатырык, ураджэнец Дулеб.
- 13-16. Міхась Скрыпка – байкапісец з Месціна. Знаёмства з біяграфіяй слаўтага земляка, яго творчай спадчынай. Апяванне знакамітых мясцін Бярэзіншчыны.
- 17-19. Рыгор Няхай – паэт з Сялібы. Знаёмства з біяграфіяй, творчасцю земляка-паэта.

- 20-21. Якуб Сідаравіч Ермаловіч – пісьменнік з Вяшэўкі. Знаёмства з яго творчасцю.
- 22-24. Курто Яўген Іванавіч – дзіцячы пісьменнік. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.
25. Вольга Дзмітрыеўна Жукоўская – заслужаны ўрач БССР.
- 26-28. Літаратурная дзейнасць літаб'яднання пры райгазеце «Сцяг Леніна»: Б.Манцэвіч, Г.Шчур, М.Кулінковіч, В.Несцяровіч, А.Палынскі.
- 29-30. Фальклорныя калектывы на Бярэзіншчыне: захаванне народных традыцый. Песня – душа народа.
31. Станаўленне і развіццё фальклора ў Дулебах.
32. Сцвярджэнне новага ў справах людзей і іх свядомасці ў дулебскім фальклору.
- 33-34. Разнастайнасць відаў і форм бытавання і распаўсюджвання фальклору.
35. Свята вёскі Дулебы.
- 36-37. Фальклорная практыка. Запіс невядомых народных песень.

Раздзел IV

«Бярэзіншчына ў гады Вялікай Айчыннай вайны»

Першы год навучання

1. Уводзіны – 2 гадзіны
1. Агульныя звесткі аб Вялікай Айчыннай вайне (гут. «1418 дзён і начэй») – 2 гадзіны
- Пачатак Вялікай Айчыннай вайны. Арганізацыя абароны Айчыны

Частка 1

Суровыя выпрабаванні

Раздзел I

- Пачатак вайны на тэрыторыі раёна – 3 гадзіны
1. Напярэдадні вайны
2. Вайна прыйшла на тэрыторыю раёна.
3. Жорсткія баі за горад Беразіно

Раздзел II

- Жыццё на акупіраванай тэрыторыі раёна – 2 гадзіны
1. Арганізацыя работы прадпрыемстваў горада і калгасаў
2. Жыццё насельніцтва

Раздзел III

Арганізацыя абароны

- Барацьба з ворагам – 15 гадзін
1. Стварэнне і дзейнасць партызанскіх атрадаў – 3 гадзіны
2. Дзейнасць партыйнага падполля – 3 гадзіны
3. Барацьба моладзі – 3 гадзіны
4. «Сцяг Леніна» ў тыле ворага – 2 гадзіны
5. Сувязь насельніцтва з партызанамі – 2 гадзіны
6. Ахова насельніцтва ад знішчэння – 2 гадзіны

Раздзел IV

- Вызваленне раёна – 2 гадзіны
1. Сумесная дзейнасць партызанскіх атрадаў
2. Дзейнасць Чырвонай Арміі ў вызваленні раёна

Раздзел V

- Сведкі векапомных дзён – 8 гадзін
1. Работа з матэрыяламі раённай газеты «Сцяг Леніна». Вывучэнне ўспамінаў удзельнікаў вайны – 3 гадзіны
2. Сустрэчы з удзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны – 2 гадзіны
3. Літаратурная старонка раённай газеты аб Вялікай Айчыннай вайне – 1 гадзіна
4. Экскурсія ў краязнаўчы музей школы № 1 г.Беразіно – 1 гадзіна
5. Абагульняючыя заняткі – 1 гадзіна

Другі год навучання

Суровыя выпрабаванні (працяг)

- Партызанскі рух у раёне – 16 гадзін
1. Дзейнасць партызанаў на тэрыторыі Беларусі і значэнне барацьбы партызан (агульныя звесткі)
2. Камуністы-арганізатары партызанскага руху
3. Расказ аб К.А.Баранаве- камандзіру 120-й партызанскай брыгады
4. «Неўміручы вобраз» – расказ аб камунісце І.П.Сакалоўскім
5. Атрад Васільева і яго дзейнасць, 120-ы атрад
6. Дзейнасць атрадаў «Камуніст», «Іскра»
7. Сумесная дзейнасць партызанскіх атрадаў Бярэзінскага, Клічаўскага і Бялыніцкага раёнаў

8. Сустрэча з удзельнікамі партызанскага руху
9. Расказ аб першай падпольнай раённай партыйнай канферэнцыі.
10. Стварэнне партызанскіх брыгад
11. Патрыётка – Вера Лясных
12. Зямлячка – Марыя Рамановіч

Трэці год навучання

Частка II

Вёска Дулебы ў гады Вялікай Айчыннай вайны. – 33 гадзіны

1. Вайна прыйшла ў вёску (раск. настаўн.).
2. Сустрэча з аднавяскоўцамі, відавочцамі вайны.
3. Арганізацыя жыцця ў вёсцы.
4. Здзекі фашыстаў над мірнымі жыхарамі. (Сустрэча з відавочцамі)
5. Барацьба вяскоўцаў з ворагам.
6. Дапамога партызанам і Чырвонай Арміі.
7. «Яны змагаліся на франтах Вялікай Айчыннай вайны» (вывучэнне матэрыялаў аб аднавяскоўцах).
8. Сустрэча з аднавяскоўцамі-франтавікамі.
- 9-12 Запіс успамінаў аднавяскоўцаў аб здзеках і варварстве фашыстаў.
13. Аднавяскоўцы-партызаны. Сустрэча з С.С.Цэдрыкам.
14. Юны партызан – Коля Цэдрык.
15. Сустрэча з ветэранам вайны і працы Цэдрык В.В., кавалерам ордэна Вялікай Айчыннай вайны.
16. «Раскажу аб храбрасці» (выступленні вучняў па ўспамінах франтавікоў).
- 17-20 Збор матэрыялаў-успамінаў сваякоў аб загінуўшых на франтах вайны. Абмеркаванне.
21. Урок-дыступ «Які ён – герой?»
22. Гутарка «Мае родзічы – удзельнікі вайны(расказ вучняў).
23. «Ніхто не забыты, нішто не забыта» (аб шанаванні памяці аб загінуўшых аднавяскоўцах).
24. Лепш памерці стоячы, чым жыць на каленях» (гутарка-разважанне).
- 25-30 Партызанскімі сцежкамі (паход-экскурсія ў Партызанку).
31. Ранішнік «Ніколі не забудзем».
32. Абагульняючыя заняткі.

Раздзел V

«Экалогія Бярэзінскага раёна»

1. Агульная экалагічная абстаноўка ў нашай краіне – 2 гадзіны
2. Чарнобыльская аварыя і яе вынікі на тэрыторыі РБ – 2 гадзіны
3. Лабараторная работа «Вымярэнне радыёактыўнага фону на тэрыторыі школы» – 1 гадзіна
4. Мэта і задачы аховы прыроды – 1 гадзіна
5. НТР і ахова прыроды – 2 гадзіны
6. Экалагічная абстаноўка раёна – 2 гадзіны
7. Мерапрыемствы па аздараўленні экалагічнай абстаноўкі і паляпшэнні прыродакарыстання – 4 гадзіны
8. Паняцце аб біясферы і яе законах – 2 гадзіны
9. Забруджанне біясферы нітратамі – 2 гадзіны
10. Лабараторная работа «Выяўленне нітратаў у прадуктах харчавання» – 1 гадзіна
11. Радыёактыўнае забруджванне біясферы – 2 гадзіны
12. Лабараторная работа «Выяўленне радыёнуклідаў у прадуктах харчавання» – 1 гадзіна
13. Абмеркаванні матэрыялаў перыядычнага друку па ахове прыроды – 1 гадзіна
14. Лекцыя «Біясфера і мы» – 1 гадзіна
15. Экскурсія – «Выяўленне ўмоў захоўвання мінеральных угнаенняў і хімікатаў» – 2 гадзіны
16. Абмеркаванне пастаноў урада аб ахове біясферы – 2 гадзіны
17. Біялагічны стан вадаёмаў раёна – 1 гадзіна
18. Рачная сістэма раёна – 1 гадзіна
19. Гутарка па ахове і аздараўленні біясферы – 1 гадзіна
20. Палагульняючыя заняткі – 1 гадзіна
21. Прынцыпы аховы прыроды: – 4 гадзіны
  1. Стварэнне запаведнікаў і заказнікаў
  2. Запаведнікі і заказнікі на тэрыторыі СНД
  3. Заказнікі і ўзнаўленчыя ўчасткі Бярэзінскага раёна
22. Дзяржаўныя і грамадскія ўстановы па ахове прыроды – 2 гадзіны
23. Роля блакітных і зялёных патрулёў – 1 гадзіна
24. Экскурсія ў прыроду – 2 гадзіны
25. Барацьба са стратай сыравіны – 1 гадзіна
26. Бясстратная эканомная вытворчасць – 1 гадзіна
27. Антрапагеннае забруджванне атмасферы – 2 гадзіны
28. Лабараторная работа «Выяўленне атмасфернага забруджвання радыёнуклідамі» – 1 гадзіна
29. Меры па ахове ад забруджвання паветра – 1 гадзіна
30. Прававая ахова атмасфернага паветра – 2 гадзіны

31.	Водакарыстанне і водаўжыванне	– 1 гадзіна
32.	Забруджванне вод	– 1 гадзіна
33.	Меры па ахове вод ад забруджвання	– 1 гадзіна
34.	Правая ахова вод	– 1 гадзіна
35.	Экскурсія на раку	– 2 гадзіны
36.	Лабараторная работа «Выяўленне якасці вод калодзежаў, вадаёмаў, артэзіянскіх вод»	– 2 гадзіны
37.	Зямельныя рэсурсы раёна	– 1 гадзіна
38.	Барацьба з эрозіяй глебы	– 2 гадзіны
39.	Выкарыстанне зямельных рэсурсаў	– 2 гадзіны
40.	Экскурсія на саўгаснае поле	– 2 гадзіны
41.	Выяўленне ўрадлівасці глеб. Выяўленне забруджвання глеб радыёнуклідамі	Лаб. работа
42.	Лясы раёна	– 1 гадзіна
43.	Роля лягаса і лясніцтваў на тэрыторыі раёна	– 1 гадзіна
44.	Рацыянальнае выкарыстанне лясоў	– 1 гадзіна
45.	Ахова лясных рэсурсаў	– 1 гадзіна
46.	Жывёльны свет лясоў	– 1 гадзіна
47.	Ахова рэдкіх і знікаючых звяроў	– 1 гадзіна
48.	Акліматызаванне дзікіх жывёл у раёне	– 1 гадзіна
49.	Экскурсія ў лес	– 2 гадзіны
50.	Зверагадоўля	– 1 гадзіна
51.	Экскурсія на звераферму саўгаса «Любушанскі»	– 2 гадзіны
52.	Правая ахова звяроў і птушак	– 1 гадзіна
53.	Рыбныя рэсурсы раёна	– 1 гадзіна
54.	Памнажэнне рыбных запасаў з правядзеннем меліярацыі	– 1 гадзіна
55.	Экскурсія на возера	– 2 гадзіны
56.	Рыбнагляд і яго функцыі	– 1 гадзіны
57.	Лабараторная работа «Выяўленне стану забруджвання рыб радыёнуклідамі і нітратамі»	– 2 гадзіны
58.	Абмеркаванне матэрыялаў перыядычнага друку па ахове прыроды	– 2 гадзіны
59.	Выяўленне забруджвання класных пакояў радыёнуклідамі	– 6 гадзін
60.	Экалагічная праграма прыродаахоўных мерапрыемстваў	– 2 гадзіны
61.	Інтэнсіфікацыя сельскай гаспадаркі і ахова прыроды.	– 1 гадзіна
62.	Ахова прыроды за мяжой	– 1 гадзіна
63.	Міжнародныя арганізацыі па ахове прыроды	– 2 гадзіны
64.	Абагульненне ведаў па ахове прыроды	– 2 гадзіны

Раздзел VI

«Вёска Дулебы – старажытная вёска»

Першы год навучання – 36 гадзін

1.	Што азначае слова «дулебы?»	– 1 гадзіна
2.	Дулебы – адно з самых старажытных славянскіх плямёнаў	– 1 гадзіна
3.	Бярэзінская групоўка дулебаў – самая значная ў Беларусі	– 1 гадзіна
4.	К Каганец. Верш «Сцяты камень»	– 2 гадзіны
5.	Адзінаборства дулебскага князя Кумара з варожым князем Гудам	– 1 гадзіна
6.	Успамін пра барацьбу з готамі	– 1 гадзіна
7.	Знаёмства з кнігай В.А.Жучкевіча «Происхождение географических названий Белоруссии»	– 3 гадзіны
8.	Знаёмства з «Большой Советской Энциклопедией». Тлумачэнне слова «дулебы»	– 3 гадзіны
9.	Знаёмства з працай Я.Ф.Карскага. «Беларусы»	– 3 гадзіны
10.	Вывучэнне артыкула БА.Рыбакова «Радзімічы»	– 1 гадзіна
11.	Узнікненне вёскі Дулебы	– 1 гадзіна
12.	Прыдулебскі Гарадок	– 1 гадзіна
13.	Прыдулебскае Царковішча	– 1 гадзіна
14.	Старажытная вайна ў Гарадку	– 1 гадзіна
15.	Гісторыя 60 курганоў у ваколіцах Дулеб	– 5 гадзін
16.	Вывучэнне даследавання Г.Х.Татура «Село Дулебы Игуменского уезда»	– 3 гадзіны
17.	Мікратапанімічныя назвы: Татаршчына, Казашчына, Завалішча, Царковішча, Сяціцё, Камянная грэбля. Іх гісторыя, паходжанне	– 6 гадзін

Год навучання другі – 36 гадзін

1.	Знаёмства з працай М.Ермаловіча «Старажытная Беларусь». Паходжанне племя «дулебы»	– 3 гадзіны
2.	Такой была вёска. Расказ (у запісе) старажыла в.Дулебы Тасевіча Адама Пракопавіча	– 1 гадзіна
3.	Дарэвалюцыйныя Дулебы	– 2 гадзіны
4.	Хата бедняка-дулебчаніна, быт сям'і, норавы вяскоўцаў	– 1 гадзіна
5.	Лёс арандатара Аталчука	– 1 гадзіна
6.	Гульбішчы ў Дулебах	– 2 гадзіны
7.	Кірмашы ў Дулебах	– 2 гадзіны
8.	Дзяды – памінанне памёршых продкаў	– 2 гадзіны

9.	Жыщцё, заняткі, гульні, вучоба сялянскай дзятвы	- 2 гадзіны
10.	Так жылі дулебскія сяляне	- 1 гадзіна
11.	Дулебцы жывуць адной абшчынай	- 1 гадзіна
12.	Выезд часткі дулебчан у Сібір	- 1 гадзіна
13.	1905 год... Яго роля ў жыцці сялян	- 1 гадзіна
14.	Прыватны магазін у Дулебах	- 1 гадзіна
15.	Праца дулебчан на лесараспрацоўках	- 1 гадзіна
16.	Праца дулебчан на палетках графа Патоцкага	- 2 гадзіны
17.	Царква ў Дулебах	- 1 гадзіна
18.	Культура і рэлігія ў Дулебах	- 1 гадзіна
19.	Успаміны Шмарлоўскага Маісея Емельянавіча аб жыцці-быцці дулебчан	- 2 гадзіны
20.	Лёс адной сям'і (з успамінаў 108-гадовага Шмарлоўскага В.Р.)	- 1 гадзіна
21.	У новую вёску новы дзень прыйшоў	- 2 гадзіны
22.	Дзейнасць дулебскага камітэта беднаты	- 1 гадзіна
23.	Жукоўскі Фёдар Дзянісавіч – старшыня камітэта беднаты ў Дулебах	- 1 гадзіна
24.	15 дулебскіх дабравольцаў на франтах грамадзянскай вайны	- 1 гадзіна

Трэці год навучання – 36 гадзін

1.	Ён бачыў Леніна (з успамінаў Цэдрыка Андрэя Сямёнавіча)	- 2 гадзіны
2.	Аб Цэдрыку А.С. успамінае яго ўнук, мастак Іван Уладзіміравіч Цэдрык	- 1 гадзіна
3.	Гісторыя першага калгаса	- 2 гадзіны
4.	Забавіскі – першы старшыня калгаса «Будаўнік» (1931 г.)	- 1 гадзіна
5.	Актывісты калгаснага руху ў Дулебах	- 2 гадзіны
6.	Росквіт Дулеб	- 2 гадзіны
7.	Будаўніцтва ў Дулебах	- 1 гадзіна
8.	Ішла вайна народная	- 1 гадзіна
9.	Нямецкі гарнізон у Дулебах	- 1 гадзіна
10.	Юны партызан (успамін пра Цэдрыка С.С.)	- 1 гадзіна
11.	Дулебскі Марэсьеў (расказ пра Шмарлоўскага М.Ем.)	- 1 гадзіна
12.	Аб Шмарлоўскім С.С.	- 1 гадзіна
13.	Цэдрык Васіль Васільевіч – удзельнік вайны	- 1 гадзіна
14.	Бурмістонак Рыгор Васільевіч – удзельнік вайны	- 1 гадзіна
15.	Сустрэча з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны – ураджэнцамі вёскі	- 2 гадзіны
16.	Самец Ф.Ц., Цэдрык І.Ф. – актыўныя ўдзельнікі вайны	- 1 гадзіна
17.	Пасляваенныя Дулебы. Сустрэча з М.Ем. Шмарлоўскім – першым пасляваеным старшынёй калгаса ў Дулебах	- 1 гадзіна

18.	Будаўніцтва ў Дулебах да 2000 года. Сустрэча з дырэктарам саўгаса «Любушанскі» Ісаевым І.М.	- 1 гадзіна
19.	М.Казакевіч – народны мастак БССР – наш знакаміты зямляк	- 1 гадзіна
20.	Сустрэча з М.К.Казакевічам – народным мастаком БССР	- 2 гадзіны
21.	Сустрэча з Жукоўскім М.Д. – народным дэпутатам БССР старшынёй камітэта ветэранаў Вярхоўнага Савета БССР – нашым земляком	- 2 гадзіны
22.	М.С.Цэдрык – шафёр, М.М.Цэдрык – пашталён, Казакевіч М.А – кавалеры ордэнаў і медалёў. Сустрэча.	- 1 гадзіна
23.	Сустрэчы з фальклорным калектывам «Дулебка»	- 2 гадзіны
24.	Сустрэча з лепшымі людзьмі Дулеб	- 1 гадзіна
25.	Свята вёскі Дулебы	- 3 гадзіны
26.	Вёска Дулебы – старажытная вёска	

Літаратурная кампазіцыя “Спяваю аб табе, мой край дарагі!”

Слаўная вёска Дулебы,
Прыгожы мой край дарагі.
На полі жытнёвыя хлеба,
На роўні ўзгоркі, лугі.
Прырода твая незвычайная
Чаруе, лашчыць пагляд.
Нават ралля малачайная
Узнялася страйнютка ў рад.
Дулебскі мой люд знакаміты,
Шчыры, ласкавы, табе роўных пяма
На праўду, на розум заўжды сакавіты,
Ды й працай удалай адметны здаўна.

Старажытнасць сівая Дулебы пакрыла,
Нашчадкам у спадчыну, легенды ды казкі здарыла.
За бярозай славуцей мястэчка не стрэнеш
Дулебы мае! Гістарычнасць вашу, нічым не заменіш.
Закахаўся ў дулебскі я край сінявокі,
Дзе жыве дабрыня, дзе бялюткі аблогі.
Мне без гэтага краю і шчасця няма,
Толькі тут міласэрднасць спазнаю спаўна.

Дык страчайце мяне і палеткі, і кветкі,
Калышыце, люляйце палі.

Удыхаю я водар дулебскі,
Застаюся навек я на продкаў зямлі.
Дулебы – старажытнае племя,
У іх сівая гісторыя дрэмле.
Уздоўж Бярэзіны стромкай,
Народ мой мясціўся,
Ля бурлівай Бярозы гняздзіўся, сяліўся.
Усцяж масляна-чарнюткіх балот ён абжыўся.
Так вось край мой дулебскі з’явіўся.
Ганаруся я тым, што дулебцам лічуся,
Што прапраўнукам Цэдрыкаў роду завуся.
Край мой любы – традыцый збіральнік,
Я Дулебы свае нінашто не змяню,
Карані свайго роду славутага навякі захаваю.
Дулебы !... Трэпетна і прыгожа гучыць гэта слова,
Я чую, срэбразвонны ручэй забурліў,
Жаўрукі заспявалі званкова,
Вунь цётка Марыля ідзе па ваду,
Ёй хутка ўжо 100, а пяе змаладу.
У вёсцы маёй людзі добра жывуць,
І ў працы, і ў гулях народ мой заўзяты,
Дык хай назаўжды будзе моцны, багаты.
У Дулебах традыцый цудоўных нямала,
Люд добра працуе, гуляе, частуе ўдала.
А пойдзе ў скокі, зямля скланяецца,
А ўсё ад таго, што нам добра жывецца.
Як люблю я прасторы Дулеб,
Іх лясы, і зярністы жытнёвы хлеб.
Беластвольных бярозак нізкі,
І жаўрукаў крык гэтка блізкі.
Курганы, гарадкі і грэблі,
На гады, на вякі нам патрэбны.
Тут гісторыя, спадчына краю,
Я – удзячны, як сын, да зямлі прыпадаю.
Вось Падосава, а там Баравіца,
За ляском вунь блішчыць і Дашніца.
Нізка вёсчак з доляй сваёй,
То часцінкі бязмежнай радзімы маёй.
А навокал жыццё расцвітае,
І песня ўзлятае сама:
Мне лепей ад роднага краю
Нічога на свеце няма.

Людзі ў Дулебах надзвычай цудоўныя
Добрыя, мяккія, чымсьці чароўныя.
Усіх землякоў сваіх шчыра люблю я
Кожнаму з іх оду - песню пяю я,
Народ мой дулебскі, Радзіме адданы,
Прайшоў гераічны, праслаўлены шлях,
Сябе ён адзначыў і працай стараннай,
І гордым, бясстрашным у грозных баях.
Твае сыны з пагардай да смерці
Сустрэлі ворага свінцом,
Бо лепш са славаю памерці,
Як жыць у ганьбе пад ярмом.
І зазвінела грозна зброя
Па цёмных пушчах і лясах,
І сотні, тысячы герояў
Там нараджаліся ў баях.
Цэдык Сцяпан Сямёнавіч,
Бурмістонак Рыгор Васільевіч,
Цэдык Васіль Васільевіч,
Шмарлоўскі Савелій Сцяпанавіч!
Іх імёны вайной апалены,
Іх лёсы легендай авяяны,
На гэтых людзей мы маліцца гатовы,
Толькі б заўжды яны былі здаровы,
То ж яны ад фашыстаў наш край баранілі,
То ж яны дзень Перамогі хутчэйшым рабілі.
Дык воблік цудоўны, вясковы і чалавечны не згубілі.
А пра Цэдыка Сцяпана мы скажам асобна,
Бо сустрэча з ім сёння – легендзе падобна.
У 14 гадкоў у партызаны пайшоў,
Там і спрыт, і майстэрства знайшоў.
Землякі мае стойка Бацькаўшчыну баранілі,
Фашыстаў стралялі, знішчалі, бамбілі.
Хай іх подзвіг у вяках не згасае,
Хай ён моладзь сталець і мацнец прымушае.
Хай вяскоўцаў маіх на дабро акрыляе.
Толькі войнаў праклятых, хай ніхто больш не знае.
Нам не забыць ні хат, ні нават траў,
Што супастатам спалены, стаптаны,
Благаслаўленне тым, хто ў бітве паў
За край, што для жыцця адваяваны.
Калі ж на прасторы прыйшла перамога,

І сонечны дзень над Дулебамі ўзышоў, –
 Мы бачым герояў на новых дарогах,
 На ўсіх рыштаваннях вялікіх будоў
 Зберагчы мудрыя традыцыі народныя
 Наш абавязак, бо імі мы гордыя,
 І мы абяцаем сягоння старэйшым,
 Мы ўсё захаваем на шляху жыццёвым далейшым.
 Хай традыцыі нашых Дулеб працвітаюць,
 Хай заўжды маладыя старых паважаюць.

Дулебскія вячоркі

Сцэна ўпрыгожана ў выглядзе сельскага двара. Гучыць беларуская музыка. Вечар. Гаспадар з гаспадыняй упраўляюцца па гаспадарцы. Упраўіўшыся, садзяцца пад хату на лаўку адпачыць.

Гаспадыня: Ой, Міхаська, стаміліся мы з табою за дзень, давай крышачку адпачнём, пакуль вячэра зварыцца.
 Міхась: І то праўда. Сямейка ў нас з табою малая, а работы ўсім хапае.
 Гаспадыня: Ну а як жа, без мазаля на руках не будзеш мець хлеба ў зубах.
 Гаспадар: Дзе работа – там густа, а ў лянiвым доме пуста.

Міма двара ідуць дзяўчаты з граблямi і спяваюць песню «Пойдзем, дзеўкі».

Гаспадыня: Дзяўчаткі, ідзіце да нас на падворак, адпачніце, паспяваем разам.
 1-я дзяўчына: І праўда, сена мы спарадкавалі, можам і адпачыць. Зрабіў дзела, гуляй смела.
 2-ая: А з добрай песняй – жыць весялей.
 3-я: Дзе праца – там і песня.
 4-я: З песняй дружыць – не тужыць.

Дзяўчаты садзяцца на лаўку, усе разам спяваюць песню «Вечарком за рэчкаю». 3-за плоту выглядвае суседка з курыцай у руках.

Суседка: А што гэта, суседачка, у вас на падворку так весела сёння? Спяваеце на ноч гледзячы.
 Гаспадыня: Ідзі да нас, Яніна, адпачні, хопіць табе ўжо таптацца, няўжо яшчэ не ўправілася.
 Яніна: Іду, іду. Вось толькі курэй запрау.
 Гаспадар: Прыйдзе, не ўтрымаць, як салавей, спявае.
 Гаспадыня: Хоць салавей маленькі, а на песню ўдаленькі.

Падыходзіць суседка: Добры вечар,
 Шчодры вечар
 Усім людзям на ўвесь вечар
 А ці дома гаспадар?
 А я бачу, што ён дома
 Што ён дома не гуляе
 Гаспадарку даглядае.

Садзіцца на лаўку. Спяваюць песню «Чые пчолы ў агародзе». Міма двара ідуць гарманіст з дзяўчынай. Іграюць.

Музыкант: Добрым людзям – добры вечар. Ці прыміце нас на ваш падворак. Хораша вы спяваеце, але ж музыка не пашкодзіць.
 Дзяўчына: Пажадаем мы сардэчна, каб ад музыкі чароўнай стаў настрой у вас цудоўны.

Музыкант іграе польку. Усе танцуюць.

1-я дзяўчына: Танцуй, Панцялей, не жалей лапцёй!
 2-я: Ноч танцаваць, а днём працаваць.
 3-я: Ты граеш, як знаеш, а я скачу, як хачу.

Патанцаваўшы, садзяцца. Падыходзіць суседка за вадой. Яе таксама запрашаюць адпачыць. Падыходзяць маладыя дзяўчаты.

Гаспадыня: Бачу, што прыйшоў да нас малады і вясёлы народ, калі ласка, хутчэй становіцеся ў карагод.

Усе танцуюць карагод. (Пойдзем лугам).

Гаспадар: Зайграйце музыканты
 Ногі просяцца ў пляс.
 Мы вясёлыя частушкі
 Прапяём зараз для вас.

Спяваюць частушкі. Адна з дзяўчат плячэ вяночак, адыходзіць убок, сумуе.

1 жанчына: Надзела вянок і пайшла ў танцок.
 Дзяўчына: За ракой у лугавіне
 Кветкі расцвіталі
 Там дзяўчаты пра вяночкі
 Песню заспявалі.
 А на лузе маладыя
 Ды касцы касілі
 Нібы вольную птушыну
 Песню падхапілі.

І ляцела тая песня
 Нівамі, лясамі
 Чаравала, заклікала
 Словам, галасамі.
 Здзівіліся ў гаі
 Салаўі, зяюлі,
 Што ніколі такой песні
 У лясх не чулі.
 Закружыліся рамонкі
 На вадзе кругамі,
 Выплываючы на плёсы
 Паміж берагамі.
 Бродзяць касары па рэчцы
 Ловячы вяночкі,
 Весяліліся ад шчасця
 Дзявочыя вочкі.

Спяваюць песню: «Ой у полі пры даліне».

Гаспадар: Дзяўчаткі, а што гэта нашых хлопцаў сёння не відаць?

Дзяўчына: Напэўна, косяць да пазна. А вось чуеце, ідуць.

(Здалёк чуваць песня). Заходзяць хлопцы, ставяць косы. Спяваюць песню «Касіў Ясь канюшыну». Адзін з хлопцаў загадвае загадкі. А ну, дзяўчаткі, адгадайце загадкі:

У лазні парыцца ў вопратцы, да стала ідзе раздзетаю.

(Бульба).

Стаіць пястунчык: за кожны глытунчык, просіць пацалунчык.

(Шклянка).

Па двары зімой і летам, бегае з бранзалетам.

(Сабака).

У кутку барада на кійку.

(Мятла).

Дзяўчаты адгадваюць, хлопцы іх хваляць.

Дзяўчына: Спявае частушкі
 Прадай, бабушка, карову,
 Прадай, бабушка, казу.
 Вышлі грошы на дарогу—
 Гармонь нову прывязу!
 «Скорай помашчы» карэта
 Праляцела як камета,
 Усе падумалі — к бальному,
 Аказалася к другому.

Гаспадар: Ганна! Ты так забавілася, што на вячэру забылася, напэўна, бульба ўжо згарэла.

Ганна: Не павінна. Пачакайце, калі ласка, я зараз.

Бяжыць у хату, адтуль выносіць гарачую бульбу (частуе ўсіх). Частуйцеся, суседзі, вы ж яшчэ не вячэралі. Міхась, налі малака да бульбы. Чалавек галодны ні на што не годны.

Гаспадар: Ешце, суседзі, бульба смачная і варыць яе мая гаспадыня ўмее.

Суседка: Мужык сваю жонку хваліць, што хораша есці варыць.

Гаспадар: Трэба хваліць, бо разам жыць. Баюся, каб не было як у той песні: «Вішанька- чарэшанька»

Здалёк чуваць ігра пастушка на дудцы. Ён выходзіць на сцэну.

Дзяўчына: Вось і пастушок Мікіта завітаў да нас, сядай, калі ласка.

Пастушок: Загнаў кароў, пачуў вашы вясельныя песні ды музыку і не змог прайсці міма.

Гаспадыня: Мікітка, ты так хораша спяваеш, праспявай ты нам сваю «Харашуху»

Жанчына: Вось маладзец хлопец! Рукі да работы, ногі да ахвоты, галава да ўсяго!

Пастушок: І няўмека пяць, калі голасу стаець.

Спяваць добра разам, а гаварыць па чарзе.

Калі не спявалі б разам, то і не весяліліся.

А ну, хлопцы, давайце разам заспяваем.

Спяваюць песню.

Гаспадар: А ну, музыканцікі, зайграйце нам Лявоніху. Танец не работа, хто не ўмее — сарамота.

Гаспадыня: Во, старая песня на новы лад.

Чаму ж мне не печь, чаму ж не гудзець,

Калі ў маёй хатачцы парадак ідзець.

Давайце, жанчыны, заспяваем яшчэ.

Адна з дзяўчат: Не заўсёды нам вась тут

Жартаваць, смяяцца

Трэба зараз нам, сябры,

З вамі развітацца.

Хлопец: І сапраўды, заўтра нас чакае многа спраў, пара ісці адпачываць. Дзякуй гаспадарам за гасціннасць на падворку.

2-і: Каб вяліся ў вас куры і каровы

І заўсёды былі вы здаровы.

- 3-і: Каб жылі любя, доўга не спалі
Добра нажывалі.
- 4-ы: Бывайце здаровы, багата з дзеткамі наймілейшымі,
З суседзямі найбліжэйшымі.
- Гаспадыня: Дзякуем за добрыя словы, суседзі дарагія, а вы заўтра
паробіце ўсе справы і прыходзьце да нас зноў на падворак
адпачыць.
- Гаспадар: Усяго вам добрага.

Адыходзячы спяваюць:

Летняя ночка маленька 2 р.
Я не выспалася
А я дня ўкарачу 3 р.
Летню ночку надтачу.

Дулэбскія вячоркі

Сцены залы ўпрыгожаны ручнікамі з беларускім арнамантам, вырабамі, палаткамі, на якіх напісаны прыказкі і прымаўкі. Убаку – стол, на якім стаіць самавар, на абрусе ляжаць яблыкі, на талерках – бліны, пірагі. У цэнтры залы – лаўка для дарослых.

- Гаспадыня: Добры вечар, дарагія сябры і паважаныя госці! Мы шчыра
дзякуем, што вы завіталі на нашы «Вячоркі», каб правесці
свой вольны час так, як праводзілі калісьці нашы дзяды і
бацькі.
- Вядучая: У дзіцячым садзе сёння свята,
Музыцы і песенькам гучаць.
Мы ўсім вам вельмі рады,
Будзем вас усмешкамі страчаць.

Чуецца стук, крокі, смех, частушкі.

- Вядучая: Раздаецца стук і звон–
Гэта грае наш Сымон.
Ён да нас сюды ідзе
І гармонь сваю нясе.

Уваходзяць жанчыны і дзеці. Гаспадыня сустракае гасцей і ўсаджвае. Дзеці спяваюць песню «Кума мая, кумачка», а дарослыя – «Ой, сівы конь бяжыць».

- Вядучая: Тых, хто ў полі не ляніўся,
На заводзе нарабіўся,
Сёння мы сюды чакаем,
На вячоркі запрашаем.

У залу ўваходзяць Лявон і Лявоніха.

- Лявон: Ой, Лявоніха, у якую мы залу з табой трапілі.
Бачыш, тут мабыць, гасцей чакаюць!
- Лявоніха: Добры вечар усім, хто знаходзіцца ў гэтай зале.
- Лявон: Вечар добры, каханенькія, родненькія. Мы вось з
Лявоніхай хадзілі каля хатачкі, убачылі ў вокнах святло і
вось завіталі да вас.
- Лявоніха: Ой, паглядзі, Лявон, як тут прыгожа і цікава. Давай і мы з
табою застанемся тут, начастуемся.
- Гаспадыня: Праходзьце, калі ласка, сядайце і паспявайце з намі.
- Лявоніха: Ну, калі так, дык зайграй жа, гарманіст.

Лявон і Лявоніха скачуць «Лявоніху».

- Гаспадыня: Дзякуй вам, Лявон і Лявоніха, вы так цудоўна танцавалі.
Мне здаецца, што тут сабраліся працавітыя людзі. Але мы
гэта зараз пазнаем. (Пытаецца ў
прысутніх). Госці, а вы ткаць умеце? А вышываць? А
прасці?
- Лявоніха: Усе мы ўмесем.
- Гаспадыня: А спяваць песні?
- Лявон: Таксама.
- Гаспадыня: Мы зараз гэта ўбачым. Давайце праспяваем беларускую
песню «Чабарок».
- Вядучая: Хораша спявалі, а вось прыказкі і прымаўкі аб працы
ведаеце? Давайце дамовімся: я называю першую частку, а
вы будзеце называць другую.
Белыя рукі работы баяцца.
Гультай да дзела, а мазоль да цела.
Работу словамі не заменіш.
Што пасееш – тое і пажнеш.

Алказы дзяцей і дарослых. Дарослыя праводзяць гульні «Беларускія
гаспадыні», «Абяры бульбу», «Звяжы шалік».

- Дзяўчынка: Нямала танцаў ёсць на свеце,
Умей іх толькі выбіраць,
А вось гэты слаўны танец
Давайце разам танцаваць.

Танцуюць усе «Трасуху».

- Вядучая: А зараз пачынаем конкурс новы –
Падыходзьце, хто гатовы.
Гэй, смялей, хлопцы і дзеўкі,
Пачынаем перапеўкі.

Усе прымаюць удзел. Пераможцы атрымліваюць падарункі.

Лявон: Ну што, сябры дарагія, мы з Лявоніхай наскакаліся,
начаставаліся, час ужо і дахаты ісці.

Лявоніха: Так, так, Лявон, а то гаспадарам ужо, мабыць,
надакучыла.

Усе развітваюцца.

Гаспадыня: Дзякуй вам, Лявон і Лявоніха, што завіталі на нашы
вячоркі.

Хопіць ужо сябры
Жартаваць, смяяцца,
Трэба зараз нам, сябры,
З вамі развітацца.

Пад музыку ўдзельнікі і госці выходзяць з залы.

Змест

Уводзіны	3
Гэндэнтцы развіцця практычнай сацыяльнай педагогікі	4
Адзінства працэсу сацыялізацыі, выхавання і развіцця асобы	8
Культурастваральны кампанент практычнай сацыяльнай педагогікі	17
Палажэнне аб Дулебскай сельскай навукова-практычнай лабарато- рыі сацыяльнай педагогікі і сацыяльнай работы	22
План работы гуртка “Юны анімацыйны педагог”	26
План работы гуртка “Юная гаспадыня”	28
План работы гуртка “Юны гаспадар”	31
План работы гуртка “Юны сацыяльны педагог”	34
Курс “Спадчына роднага краю”	36
Літаратурная кампазіцыя “Сняваю аб табе, мой край дарагі!”	55